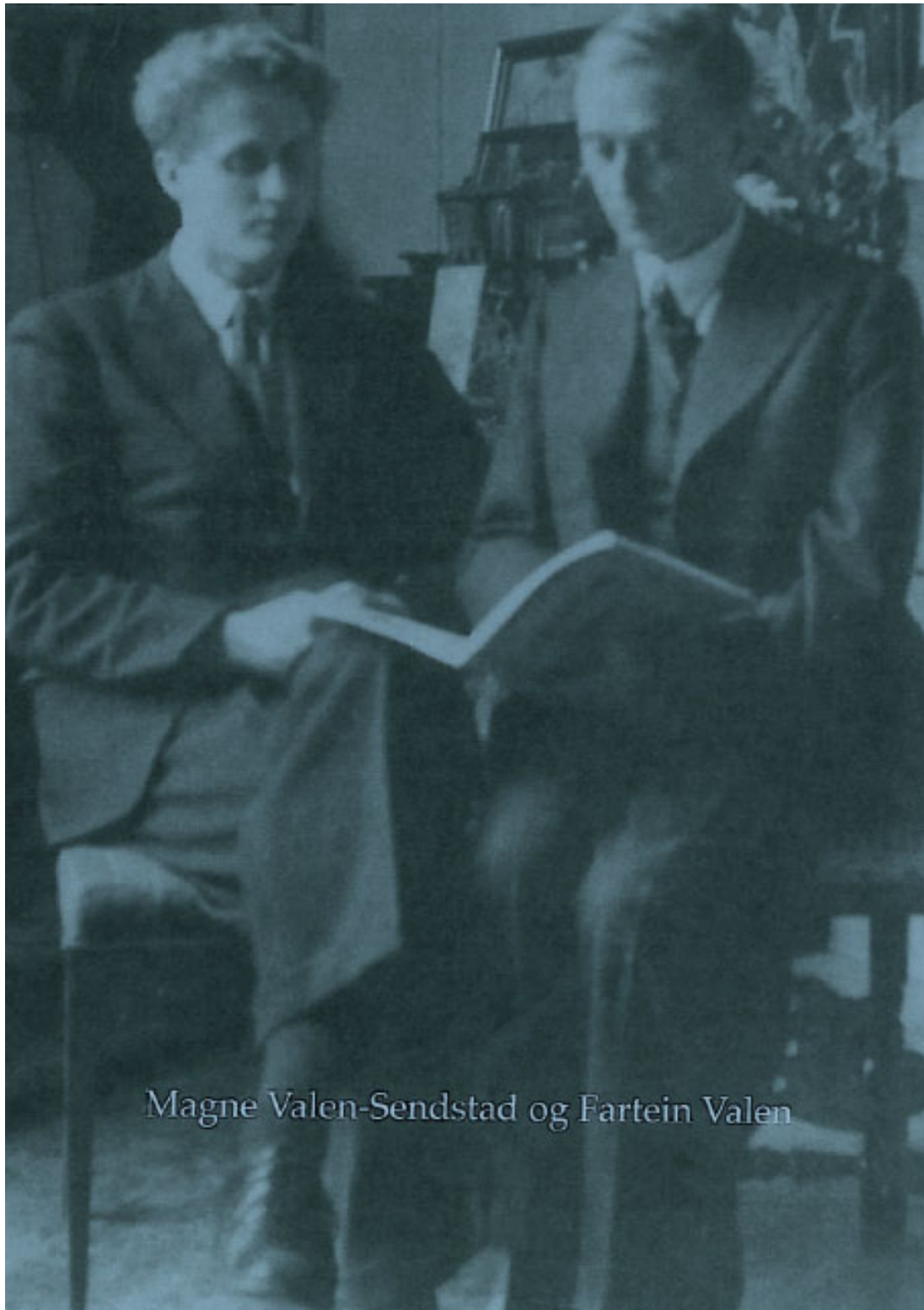

Onkel og nevø

Fartein Valen og nevøen Magne Valen-Sendstad

Magne Valen-Sendstad og Fartein Valen

1. Innledning¹

Fartein Valen var enslig hele livet. Bilder og fotografier framstiller han ofte som trist og sørgmodig, fjern og i sin egen verden. Betyr det at han var en einstøing med få sosiale antenner og lite omsorg for andre på hjemmebane, blant slekt, venner og nære naboer? For å kunne svare på dette spørsmål om privatpersonen Fartein Valen, trengs gode kilder, aller helst brev fra han selv der han direkte og indirekte står fram i sitt forhold til andre mennesker. Jeg² har hentet fram og leste mange brev til søsteren Sigrid. Det er mye å hente der som sier en god del om mennesket Fartein Valen.³ Jeg har også funnet ganske mange brev fra Fartein til nevøen Magne Valen-Sendstad og kona Jenny.⁴ Når en leser disse og brev til Sigrid der nevøene og niesen står sentralt, trer komponisten fram på måter og med trekk som en ikke tror hadde særlig plass hos han som levde mer enn 100 % for musikken, hadde svak fysisk helse og var sårbar og beskjeden utad, fremfor alt i det offentlige rom.

Jeg har valgt å fokusere på Farteins forhold til nevøene, fremfor alt nevøen Magne Valen-Sendstad som var 26 år yngre enn onkelen (F. f.1887 og M. f.1913). Her er kildesituasjonen spesiell. Det er masse brev fra den tid komponisten bodde under samme tak som nevøene og fra tiden da han bodde for seg selv i samme by, men hadde god kontakt med nevøene og niesen. I denne situasjonen skrev og fortalte han fargerikt og konkret, omfattende og detaljert om disse. Hvorfor? Han var jo ikke gift med kona et annet sted, heller ikke levde foreldrene. Svaret er søsteren Sigrid (f.1883). Hun måtte av helsemessige årsaker gi opp yrkeskarrieren i 1914 og flyttet hjem til Valevåg. Fra høsten 1924 bodde hun alene⁵ - sammen med «en pige» i det store sveitserhuset i øvre Valo. Sigrid var ikke sterk, verken fysisk eller psykisk. Det var en vesentlig grunn til at han skrev ofte og mye.

Fartein og Sigrid hadde et spesielt forhold. De var nære og fjerne på samme tid. Sigrid levde for kristne foreninger, slekta og huset. Samtidig var hennes kall å ta seg av og legge til rette for komponisten.⁶ Fartein levde for roser, kaktuser og europeisk klassisk litteratur mens hans kall var musikken. Han skrev til henne nesten hver uke, takket for brev, brydde seg og kom med innspill til liv og helse, oppmuntret og fortalte henne inn i hans verden og familiens liv. Hun og han samtalte nesten som rundt samme bord.⁷ Farteins brever er unike kilder til å se han i hans forhold til nevøene og niesa; og slik sett viktige sider ved mennesket Fartein Valen.

¹ Dette er en sterkt bearbeidet og utvidet utgave av foredraget holdt under Fartein Valen festivalen – 27 september 2012.

² Undertegnede er sønn av Magne Valen-Sendstad. Jeg har ved hvert skritt lagt fram komponistens tekst og sitert han mye slik at lesningen kan testes ut mot hans tekst. Mitt bilde av min far har jeg så langt det er mulig – holdt utenfor. Målet har vært å bli kjent med mennesket og privatpersonen Fartein Valen; her slik han framstår i sine brev.

³ Jf. foredraget på Fartein Valen festivalen i Valenheimen, 24. august 2012. Emnet var: Søskenparet Fartein og Sigrid. Dette foreligger nå som artikkel, jf. ...

⁴ De siste som samlet utgjør over 40 sider har jeg brakt inn til håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket den 20. august d.å. Av disse er noen til Magne, andre til Jenny og atter andre til Jenny og Magne.

⁵ Faren, misjonsprest Arne Valen døde i 1906, moren den 2.8.1923, men Fartein reiste høsten 1924 til Oslo.

⁶ Dette realiserte hun konkret særlig fra 1938 da Fartein flyttet hjem. Det fortelles av flere, også nålevende, at hun forbød unger å plystre utenfor huset mens han jobbet.

⁷ Noe av dette kommer klart fram i Farteins brev til Jenny Valen-Sendstad, datert 2.3.1951: «Det var saa hyggelig aa faa brevene fra Jenny, det er som vi plutselig faar være med paa en visit i Stjørdal og ser alt lyslevende for vaare øine.»

Jeg har valgt å se spesielt på Farteins forhold til nevøen Magne. Det er to hovedgrunner til det. Den ene er at Fartein en rekke ganger, ikke minst mot slutten av sitt liv gir til kjenne et spesielt nært forhold til Magne, ja, han skriver at han «har vært mere for mig en den beste ven»⁸. Det er nok grunnen til at Fartein vier Magne størst oppmerksomhet når han forteller i brevene til Sigrid om familien og livet i St. Olavs gt. 21b.⁹ Den andre grunnen er at jeg har en ny samling med brev fra Fartein som primært er til Magne, men også noen til kona Jenny.¹⁰

Jeg har begrenset meg i hovedsak til brevene skrevet i årene 1925-1934, også fra 1947 til 1952. Første periode er da Fartein først bor i samme leilighet som søsteren og hennes familie, deretter i nærheten med et par avbrudd da han var i Paris 1928 og på Mallorca 1932-1933.¹¹ Magne går i løpet av disse årene fra å være 12-åring til 21 år og voksen. Det er en periode som det, slik Fartein forteller,¹² skjer mye med Magne. Fra den andre perioden er det en rekke brev som sier mye om den følsomme, vare og nære, også omsorgsfulle Fartein Valen.

Stoffet disponeres kronologisk etter de perioder som jeg ser konturene av, først noen år der han er litt på avstand, så noen der forholdet er tettere; dernest problematiske år; så de vanskelige årene fra 1933 til 1939 med gymnastid og teologistudiet, til slutt den sterke perioden fra 1947-1952. Fram til 1938 bor de i samme by, dernest på ulike steder.¹³ Den siste perioden topper seg vinteren og våren 1948 og strekker seg mot vinteren 1952 da Fartein døde.

Målet er ikke en objektiv bestemmelse og beskrivelse av forholdet mellom onkel og nevø. Det sier seg selv når den andre part ikke blir søkt opp og hørt jevnlig.¹⁴ I tillegg så jobbes det ikke nevneverdig historisk-kritisk med Farteins framstilling. Det vil blant annet si at jeg ikke vurderer hvorledes Sigrids liv og situasjon kan ha, ja, sikkert også har påvirket framstillingen.

⁸ Brev udatert, sannsynligvis fra november 1950. Han forteller «i gaar hadde jeg formelig den værse ildprøven med radiooptaket i Haugesund, men vi hadde flere prøver saa det gik godt og vi fikk alt med paa minuttet». Det dreier seg sannsynligvis om opptak gjort i november 1950 (sendt den 23.11.1950, jf. nrk-opptaket).

⁹ En liten indikasjon ligger i Vollsnes brevsamling «Fartein Valens brever fra 1906 til 1952» der Magne nevnes 162 ganger, vesentlig flere enn de fire andre søsken.

¹⁰ Kan legge til at jeg ikke har lagt til grunn alle tilgjengelig brev i Håndskriftsamlingen ved NB i Oslo. Selv om jeg har lest mange brev – så er det ennå en del som jeg ikke har hatt anledning (dvs. tid) til å lese. I Arvid Vollsnes' brevsamling er det en rekke steder der det står «Masse om Magne» som jeg ikke har (selv om jeg har hentet fram og lest en god del; da mest fra 1925-1936).

¹¹ I Paris var han ikke lenge våren 1928; Mallorca-turen var vesentlig lengre. Han dro fra Bergen 6.10.1932 og kom til Valevåg sommeren etterpå.

¹² Dette kan underbygges av Magnes memoarer.

¹³ Magne bodde i Oslo under studietiden (fra 1934-1939); også noen år etterpå med jobb i Det norske misjonsselskap. Det brakte han senere til Stavanger og derfra senhøsten 1949 til Stjørdal i Nord-Trøndelag. For Fartein var det åpenbart en fordel å ha Magne og familien i Stavanger. Det gir han klart uttrykk for når de skal flytte. «Det blir nok en avskjed paa fallrebet, og jeg vet ikke en gang om det kommer tidsnok. Men jeg hadde saann lyst til aa sende noen ord naar dere skal forlate Stavanger for godt. Det er ganske svært aa tenke paa at dere skal saa langt bort. Det var liksom en trøst aa ha hele familien i nærheten, saa det var mulig aa treffes en og annen gang.» 15.8.1949. En måned senere skriver han: «Det er ordentlig ondt at dere skal reise saa langt bort fra oss, men det maa vi ikke snakke om.» 16.9.1949.

¹⁴ Jeg har ikke søkt etter Magnes brev til onkelen og vet at slike finnes. Jeg har også et par. Har heller ikke trukket inn noe særlig fra Magnes memoarer som han skriv mot slutten av sitt liv (døde 12.12.1984), bortsett fra der disse kan bidra med historiske informasjoner og hermeneutiske nøkler.

Målet er Farteins røst og perspektiv. Det vil få fram viktige sider ved mennesket og privat personen Fartein Valen. Jeg vil slippe han til, sakse ofte fra brevene og høre hans stemme.

2. Betrakter på avstand, men bidrar etter hvert (1925-1929)

Et annet liv fra 1924

Da Dorthea Valen døde 2. august 1923, ble livssituasjonen vesentlig endret for Fartein, og enda mer for søsteren Sigrid. Uten morens pensjon var det lite å leve av i Valenheimen. Fartein dro høsten etter til Oslo, mens Sigrid ble værende i heimen der vest. Farteins storesøster Magnhild Sendstad (f.1900) bodde i St. Olavs gate 21b i en stor leilighet. Hun var enke og bodde sammen med sine fem barn¹⁵ i alderen 6 til 20 år. Magne skriver slik om Farteins flytting til Oslo: «Onkel Fartein flyttet inn hos oss i St. Olavsgt. Han måtte få en start. Skulle han klare det, måtte han ha et sted å bo, et sted å undervise elever. Hjemme i St. Olavsgt var det to entre-dører. Opprinnelig var det vel bygget som legebolig. Den ene døren førte inn på venteværelse, den andre rett vis a vis - til leiligheten. Onkel Fartein fikk det som var tenkt til venteværelse. Mor møblerte det koselig. Og han hadde det greit.»¹⁶

Livet i de nye omgivelser var en stor overgang for komponisten som da var 37 år. Hele sitt liv hadde han levd i rolige forhold innomhus. Nå skulle han bo og leve sammen med en aktiv, støyende og livlig familie der det knapt var lange tider på døgnet med stillhet uten spilling eller klimpring på pianoet, støy fra gutter som løp, hoiet og småsloss, eller, og det var kanskje det verste for komponisten, plystring. Magne skriver: «Pianoøving var en ting. En annen ting var enda verre. Det var plystring. Da holdt han seg for ørene, skar grimaser og for på dør hvis jeg ikke sluttet.»¹⁷

Episoder og snutter

De første brevene fra denne tiden i Oslo, er fra høsten 1925. Der følger Fartein med på de to minste guttenes sykdommer. Han skriver i september: «Kjære Sigrid. ... Der gaar saa meget influenza og forkjølelse herinde nu. Baade lillegutt og Magne har vært syke; en dag skulde de ligge, men jeg tror de forkjølet seg endnu mere, for de var saa urolige og staaket og støiet ut av sengen til alle tider.»¹⁸

Nærmere jul er han i tvil om han skal fortelle Sigrid. Hun blir så lett engstelig. «Kjære Sigrid ... Her hos os staar det desværre ikke saa vel til som det skulde. Jeg tænkte først ikke aa fortælle dig noget, men jeg synes allikevel det er bedst at du faar vite det. Begge mindste er nemlig syke. Fartein ligger hjemme fordi doktoren frykter for gigtfeber.¹⁹ Han er ellers kjæk, men han har hat adskillige smerter i kroppen ..., men du ser han har skrevet et langt langt brev til dig og et kort til Kari, saa værre er det ikke fat med ham. Vi har maattet binde dynen

¹⁵ Mannen Aksel Sendstad døde i 1922. Barna var Olav, f.1904; Dorthea (kalt Vesla) f.1905; Arne f.1908, Magne f.1913, Fartein f.1918. Mellom Arne og Magne var Mikael, kalt Mikka, som døde i 1920.

¹⁶ Jf. Magnes Memoarer, s.61.

¹⁷ Jf. Magnes Memoaret, s.61.

¹⁸ Brev fra 25.9.1925.

¹⁹ Familien hadde fem år tidliger mistet Mikka. Han døde av giktfeber.

til sengestolpen fordi han er saa svær til at sparke av sig om natten. Derav skriver seg det gaadefulle uttrykk «jeg er bundet i sengen». Dessverre er det ikke fuldt saa bra med Magne. Han ble bragt til kliniken lørdag til observation. Doktoren Wille som eventuelt skal operere ham vet endnu ikke om det er blindtarmen eller noget andet i veien. Men kanskje han skal opereres i overmorgen. Vi faar la alt staa i Guds haand og haabe det beste. En blindtarmoperation er jo næsten en dagligdags begivenhet nu – fortiden, men det er jo en alvorlig sak allikevel. Magne er selv saa freidig og kjæk; han skjønner jo heldigvis ikke hvor alvorlig det er. Jeg var og besøkte ham på klinikken søndag og da var han allerede blit dus med de to herrer han delte værelse med og den ene ertet han med en av søstrene, og søstrene var han alt bedste venner med. Han synes nok det hele er veldig interessant».²⁰

Fartein følger opp og besøker Magne flere ganger. «Magne maatte besøges to gange daglig ellers blev han aldeles ut av sig, saa den anden brølende utaalmodig i sengen hele dagen og dertil mig at varte op, saa det har været en strid jul baade for M. og Bjørg. Men nu er det over, Magne er rigtig saa kjæk. Magnhild er jo noksaa træt som ventelig kan være.»²¹ I begynnelsen av februar i det nye året melder han til Sigrid: «Magne er nu ganske kjæk, men det holder haardt at være i ro.»²²

Onkelen observerer godt og følger med de to etter hvert på henholdsvis 7 og 13 år.²³ Han er bekymret, men forteller også med et glimt i øyekroken. Det underbygges når han i septemberbrevet fortsetter: «I dag talte Magne om Valestrand; det staaer for ham rent som et eventyrland, «kunde vi virkelig se ret til havs». Det kan han næsten ikke forstaa, og han glæder sig umaatelig til at komme i baat og ro og fiske. Det vestlandske blod kan ikke helt fornegte sig, ser det ut til.»

Skulkesyke

Uka før brevet med det alvorlig sykdomsbilde koser han seg når han sender denne filmsnutten: «Kjære Sigrid ... Magne og Fartein har vært hjemme et par dage for mavesyke men Magnhild hadde dem mistenkt for at være bare skulkesyke og i den anledningen kan du tro Store-Olav grep inn paa virksom maate. Det var netop den dag de holdt på med julebaksten saa herrerne hadde belavet seg paa riktig at delikate seg med julekaker og kommanderte Bjørg i øst og vest efter godter. Men da sa Olav, at naar de var saa syke i maven maatte de holde diæt og de fik ikke annen mat end melk og lof hele dagen, ogsaa til middag; det var en jammer og vrede og skjelding og smelding hele dagen, men Olav var ubønhørlig og mor var på kjøkkenet, saa hun fik ikke anledning til at ødelegge spillet, og nu er karene nok kurert for skulkesyke for lange tider. Bjørg og hele huset godtet seg kostelig og synes det var udmerket tilpas for de to smaa hustyrannene. Men de vil ikke ha mere snak om den mavekuren.»²⁴

²⁰ Brev fra 15.12.1925.

²¹ Brev fra 29.12.1925.

²² Brev fra 6.2.1926.

²³ Fartein Valen-Sendstad ble født 15.6.1918 og Magne 13.10.1913.

²⁴ Brev fra 7.12.1925.

Hele huset, deriblant komponisten, koste seg når de to bråkemakerne ble satt skikkelig på plass. Fartein er med. «Litt etter litt gled han inn i søskenflokken»²⁵.

Han ser noe han kommer tilbake til gjentatte ganger framover. «Magne er svært glad i musik.»²⁶ Fartein gir han derfor noen spilletimer.²⁷ Når han har slik lyst «saa syntes jeg det var synd at nekte ham».²⁸ På samme tid ser det ikke ut til at dette var så alvorlig ment fra Magne. For Fartein fortsetter: «... lørdag skulde jeg ha time med Magne, men den som var ute paa «bygdene» og ikke kom hjem var han.»²⁹ Særlig mange timer kunne ikke Fartein ha hatt med nevøen. Magne nevner det overhodet ikke i sine memoarer.³⁰

Plystring

Plystring var rett og slett gyselig for komponisten, ja, så frustrerende at han bruker løftet om å innfri Magnes ønske om pianotimer som våpen mot plystringen. «... nu har jeg jo et udmerket tak paa ham for plystringen, saa bare jeg ser paa ham holder han op.» Noen måneder senere, i april 1927, er igjen plystringen et tema, denne gang på tur sammen med komponist August C. Sinding (1856-1951). Fartein forteller til Sigrid: «... plystring er det værste han vet og det er min stadige kamp med smaaguttene. Jeg fortalte en liten historie som han moret sig over. En dag bemerket Magne og Lille-Fartein at jeg hadde saa meget graat haar, jeg svaret det kommer av plystringen, og da gjorde de store øine og sa ingen ting. Sinding lo hjertelig.»³¹

Mot slutten av mai er det andre toner om Magne i brevet til Sigrid. Fartein har mottatt en melding om Magnes svar i telefonen. Og til Sigrid skriver han: «Augusta (kona til Sinding) sa ... til mig, hun hadde aldrig snakket med saa fornuftig barn.»³²

Fartein tar overgangen til intenst familieliv greit. Han er med og koser seg. Det kommer fram når han forteller om Arne, fem år eldre enn Magne og 17 år, «Arne ... (er) blitt en stor og pen gut, han er likeså høi som Olav nu, og staselig og vakker, til trods for den forhadte stumpnæse, som han har ærgret seg så meget over; men nu gir den ansigtet bare et pikant præg. Og snild og hyggelig er han ... (han) er en blanding av mand og barn.»³³

²⁵ Magnes Memoarer, s.61. Like før skriver Magne: «De første inntrykkene jeg sitter igjen med av onkel, er i grunnen svært uklare. Han var der når vi spiste, han var der av og til når vi kunne ha en kosestund om kveldene. Men som regel var han hos en eller annen venn eller på konsert. Vi var en åpen, aktiv søskenflokk. På han virket vi ganske sikkert svært barnslige. Det var vel også det vi var – barn. Det kommer vel nokså klart frem i en liten hendelse. Vi skulle spise aftens. Onkel Fartein kom også. Han var hjemme. Akkurat da onkel Fartein skulle sette seg, passerte jeg bak stolen og impulsiv og kåt som jeg var, rev jeg like godt stolen vekk under ham. Bums. Der gikk han i gulvet. Jeg har aldri sett en så forskrekket mann. Øynene flakket munnen beveget seg men det kom ikke ett ord.» Denne historie – forteller ikke Fartein noe om til sin søster (i de brev jeg har sett).

²⁶ Brev fra 20.11.1926. Jf. brev fra 28.1.1929; 14.10.1929; 6.10.1930; 14.10.1930; 8.5.1931; 24.9.1932; 9.10.1933; 6.2.1934; 19.3.1935.

²⁷ Jf. brev fra 20.11.1926 der Fartein skriver at han nettopp har hatt spilletime med Magne.

²⁸ Brev fra 20.11.1926.

²⁹ Brev fra 20.11.1926.

³⁰ Jf. Magnes Memoarer, s.61f.

³¹ Brev fra 4.4.1927.

³² Brev fra 23.5.1927.

³³ Brev fra 9.11.1925.

Fartein spiller til dans.

Onkelen strekker seg også langt. Han spiller til dans. Det var fest i St. Olavs gt 21b og Fartein forteller: «Gjestene blev i det uendelige; du vet at unge mennesker aldrig kan faa sig til at gaa, naar de først er kommet sammen. Jeg maatte spille til dans næsten hele tiden. Om natten hadde jeg slik verk i armene og fingrene at jeg næsten ikke fik sove. Det var vist reumatisme. Til middag hadde jeg været hos Sindings. Da jeg fortalte Sinding at jeg skulde spille til dans sa han; “Mann maa jo strække sig saa langt som mulig naar det gjælder de unge, men jamen synes jeg du er snil.” Og det synes nok alle mine kjendte. Men jeg lovet det skulde være sidste gang.»³⁴

Julaften

Farteins høyeste ønske når det nærmet seg jul, var å reise vestover og feire jul i heimen i Øvre Valo. Det ble imidlertid noen julefeiringer i Oslo, mest på grunn av pengemangel. Julen i St. Olavs gate var ikke så verst likevel. Han skildrer julaften i 1927 slik: «Vi hadde det rigtig koselig endda jeg fik mine to livretter: melkesuppe og lutefisk; men jeg skyllet dem tappert ned³⁵ og Arnes vitser likesaa. Efterpaa gik vi rundt juletræet men Lille-Fartein var saa utaalmodig efter at faa dele ut alle pakkene som laa under træet, at han protesterte mot at synge alle versene paa julesalmene. Saa blev der utdeling og der var mange pussige overskrifter. Arne og jeg skulde gi mor et par hansker sammen og vi pakket hver hanske i en pakke for sig. Først fik hun en pakke hvorpaa der stod Til mor fra Arne. Hun aabnet den og stor var hennes forbauselse da hun bare fandt en hanske, hun lette overalt for at finde maken – og Arne og jeg godtet os ordentlig, indtil den andre pakke kom og løste gaaten. Stor jubel vakte en pakke hvorpaa der stod Gentleman Arne V. Sendstad. Det var et skjærf, og en anden pakke hadde paaskriften Forretningsmand A.V.S (det var Gjerløws bok Store forretningsmænd.) Du vet jo at dette er de titler Arne gir sig selv. Jeg fik ogsaa en liten mus, som siktet til en gang jeg vækket Arne for rottene som rumsterte i spisestuen – dette har det været vitset om i det uendelige. Det vakte naturligvis stor jubel men giveren fandt den i sin egen seng om aftenen. Ellers gik aftenen som vanlig; men jeg tænkte stadig hvordan mon de har det der vest.»³⁶

3. Vesentlig nærmere fra 1929

Vinteren 1929 skjer det noe. Fartein begynner en detaljert skildring av nevøen som da er 15 år.³⁷ Han fascineres av det ytre og liker personen.

Vakk|er

³⁴ Brev fra 1.3.1926.

³⁵ Magne forteller i sin Memoarer litt annerledes. «En gang var han hos oss julaften. Vanligvis reiste han hjem til Valevåg. Men jeg husker enda at han nektet å komme til middagen før lutefisken var fortært og alt båret ut. Det var fullstendig hans overmann. Først når ribba og pølsene ble servert kom han,» s.66.

³⁶ Brev fra 7.1.1928.

³⁷ Jf. Brev fra 28.1.; 9.2.; 11.4.; 18.4.; 14.5.; 2.6.; 14.10; 20.11. Alle fra 1929. Året etter endrer dette seg. Det er ikke slike skildringer da. Det er andre ting, sikkert også noen nye utfordringer som tar oppmerksomheten.

«Magne er blevet saa høi og lang at han snart er høiere enn Arne. Han er saa vakker at det er et syn.³⁸ Jeg haaber han maa vedbli at være saa troskyldig og ufordærvet som nu. Han er begyndt at spille i høst og er svært ivrig. Jeg tror han er musikalsk, da han allerede er begyndt at spille smaa sykker.»³⁹ Uka etter kommer litt av det samme, men også en god del nytt.

Det er tydelig at Fartein ikke bare betrakter og forteller til søsteren, men er i gang med å utvikle et personlig forhold. «Magne fulgte mig hjem igjen. Han er ogsaa en liten gentleman, og siden han er begyndt med speiderne er han blit saa kraftig og veloppdragen at det er en fornøielse. Magnhild siger han tænker vist sterkt på at bli missionær. Det er den eneste av guttene som har hat saane tanker. Han har saan et fromt uttrykk i ansigtet. Jeg haaber han alltid maa beholde det. Jeg tror han er kommet under god inflydelse blandt speiderne. Han er saa stor og lang nu at han er like saa høi som Arne, og da han i grunden er ganske bredskuldret, saa tror jeg han vil vokse seg til at bli en kraftig gut.»⁴⁰

På kafe sammen

Foreløpig er det åpne og personlige forhold i sin begynnelse, selv om de prater «saa svært naar vi er alene».⁴¹ Fartein sier ennå ikke ut fra egne erfaringer at Magne er «en riktig snil og kjær gut», men siterer Magnhild på det.⁴² Uka etter ser han selv dette for da sier han: «Magne ser ut til at bli en riktig snil og kjær kar».⁴³ Det ser Fartein også i midten av mai når de er på kafe sammen, kanskje for første gang. «Søndag var Magne med mig og drak kaffe på theaterkafeen ... du kan tro han syntes det var morsomt at være voksen og gaa paa kafe. Han førte seg med den fødte gentlemanens værdighet og konverserte mig, som en liten herre; jeg maatte smile litt indvortes, men det var saa morsomt.»⁴⁴

Fartein er dypt fascinert, ja, tiltrukket av den unge mannens ytre. Når Magne kommer for å låne hans smoking, var buksen for trang og for kort.⁴⁵ Han måtte gå i selskapet⁴⁶ med lånte bukser av Arne og lånt jakke og vest. Fartein ser han for seg som «elegant» i den «habitten». Nevøen er «saa vakker at det er et syn», ja «ualminnelig vakker» og «saa søt».⁴⁷

Fromt uttrykk

På samme tid ser han åndelige kvaliteter og engasjerer seg. Fartein fester seg med det fromme uttrykket i ansiktet.⁴⁸ «Jeg maatte ofte i aftenens løp se bort paa hans ansigt, det ser saa fromt og troskyldig ut. Maatte Gud bevare ham slik bestandig.»⁴⁹ Fartein kjenner også at Magne er

³⁸ Til vakker, jf. også 18.4.1929 (ualminnelig vakker); 14.10.1929 (saa vakker at det er et syn).

³⁹ Brev fra 28.1.1929.

⁴⁰ Brev fra 9.2.1929.

⁴¹ Brev fra 11.4.1929.

⁴² Jf. brev fra 11.4.1929.

⁴³ I brev fra 18.4.1929.

⁴⁴ Brev fra 14.5.1929.

⁴⁵ Til dette og det neste, jf. brev fra 17.6.1929

⁴⁶ Det var forlovelsesselskapet mellom Håkon Natvig og Vesla Sendstad.

⁴⁷ Brev av 14.10; 18.4 og 12.6. i 1929.

⁴⁸ Jf. brev fra 18.4.1929.

⁴⁹ Brev av 30.11.1929. Det er brevet der han forteller om Magnes konfirmasjon.

følsom, ja at han ikke tåler skjenn.⁵⁰ I tillegg er han beskjeden og kanskje den i søskenflokk som er fjernest fra hovmod.⁵¹

Sammen om musikk

De to har noe felles i musikken. Fartein roser: «Han har aldrig villet spille for mig før; men en aften jeg sat i en anden stue satte han sig til ved pianoet og spille Griegs væktersang. Jeg hørte straks at det var en musikalsk gut, bare paa den maaten han tok i klaveret. Jeg sa til ham senere, ‘Jeg syntes du er blitt flink’ og det syntes han nok var morsomt. Og saa sa jeg at dersom han øvet riktig flittig og ble flink saa skulde jeg spille med ham og læse teori med. Da lyste øynene.»⁵²

De to går på konsert sammen. Til Sigrid skriver han: «Magne og jeg var på koncert sammen søndag og hørte den 15 aarige Storm-Bull, som spille Griegs koncert med orkester. Magne hvis musikalske sands pludselig er vaaknet syntes det var umaatelig morsomt, ikke mindst at høre en gut på hans alder spille. «Jeg tænkte han var flink,» sa han, «men hadde aldrig tænkt han var saa «raa». Det ord betyder den hoieste anerkjendelse i guttende sind.»⁵³

De snakker også om Farteins musikk. Magne ber han spille slutten av kvartetten.⁵⁴ «... da jeg var færdig sa han: “Du, sig mig hvad du har tænkt med det stykket?” Jeg sa at jeg vilde heller høre hvad han tænkte ved det. “Det var ikke saa let at sige” svarte han “men det er likesom jeg hører noget i luften langt bortefra.” “Du liker det altsaa” sa jeg. “Ja det er vældig fint” svarte han “jeg hadde det inde i mig hele tiden da vi gik nedover Karl Johan sidst du spille det.” Du kan tro jeg syntes det var rart at høre. Det var pludselig som et voksent modent menneske som talte. Magne føler dypt.»⁵⁵

Tysken

Fartein blir etter hvert klar over at ungdommen sliter med tysken (årene 1929-1931). Han skal ha årseksamen i tysk og ligger dårlig an.⁵⁶ Onkelen trår til. «Saa har jeg da læst med ham hver dag efter aftens, men ikke vet jeg om det nytter stort, da det er et altfor langt lerret at bleke og altfor mange huller at stoppe. Men han er saa søt og snil, og ikke egentlig dum men vimset, og naar han blir nervøs blaaser det bort for ham alt sammen, liksom gutten med melet i nordenvinden.»⁵⁷ Fartein har også tanker om grunnen: Han har «vokst så veldig i det sidste og egentlig sterk er han ikke.»⁵⁸ Det går ikke lettere utover høsten.⁵⁹ Magnhild blir så nervøs for han at hun fortviler og sier noe som uroer Fartein. Hun vil sette Magne i bakerlære. Arne mener en slik melding til 16-åringen viser at de ikke tror på han. Den er skadelig. Litt

⁵⁰ Jf. brev fra 14.10.1929.

⁵¹ Jf. brev fra 30.11.1929.

⁵² Brev fra 11.4.1929.

⁵³ Brev fra 2.10.1929.

⁵⁴ Strykekvartett nr.1 som han gjorde ferdig i 1929.

⁵⁵ Brev fra 14.10.1929.

⁵⁶ «Han skal opp til eksamen og saa bad Magnhild mig ta ham noen timer i grammatik, da hun var noksaa fortvilet over ham. Han faar nogenlunde og maatelig i tysk stil,» brev fra 12.6.1929.

⁵⁷ Brev fra 12.6.1929.

⁵⁸ Brev fra 12.6.1929.

⁵⁹ Til dette og det neste, jf. brev fra 14.10.1929.

senere melder Arne som har lest flittig med broren, at Magne bare hadde 1feil i en stil han hadde skrevet for Arne.

Konfirmasjonen

Fartein oppdager Magne egentlig i løpet av 1929, og han fascineres. Det krones med en levende fremstilling av Magnes konfirmasjon, fremfor alt av talene som han vurderer kritisk. «Jeg var i kirken og hørte paa. Der var et øsende regnveir om morgenen som jeg næsten ikke har set maken til, saa gatene var næsten tomme. Men i kirken var det fuldt. Jeg fik allikvel en god plass saa jeg kunde se alteret. Kort efter kom Magnhild og faster Lena. Det var rørende og høitidelig at se alle de unge menneskene. Kl. 6 var det stor middag med mange taler. Først talte Magnhild selv og det var den bedste av alle talene baade alvorlig og inderlig. Derefter talte Olav for slægten; men jeg synes nok ikke han var saa heldig, det var kun om at Magne var kommet av saa utmerket bondeblod, o.sv. og han maatte være stolt over sin byrd. Jeg synes han kunde ha git sin yngre bror en andet og alvorligere ord med ut i livet. Paa utenforstaaende maatte den virke som skryt og arroganse, selv om den aldrig var saa velment.

Olav Sendstad

... til slut grep Jetta ordet og holdt en riktig pen tale. Hun sa ... han lignet ... fremfor-alt sin morfar hvis uttrykte billede han var. ... de kunde jo selv betrakte hans billede paa væggen og se hvem Magne lignet. ... Ellers var det en riktig hyggelig aften. Jeg sat sammen med de unge og hadde det meget koselig. ... Jeg maatte ofte i aftenens løp se bort paa hans ansigt, det ser saa front og troskyldig ut. Maatte Gud bevare ham slik bestandig.»⁶⁰

Eine alte Geschichte

Onkelen får med seg vesentlige hendelser i overgangen fra barn til voksen, blant annet forelskelse og forhold til det annet kjønn. 18. januar 1930 forteller han med glimt i øyekroken: «Kan du tænke dig at det næst-ungste medlem av familien nemlig Magne er begyndt paa

⁶⁰ Brev fra 30.11.1929.

“eine alte Geschichte”. Det er en søster av hans ven Baard han er saa umaadelig optat av, og du kan tænke han faar gaa igjennem av sine søskend. Jeg haaber naar han begynder saa tidlig at han raser ut og blir likesaa stø som Arne, som ogsaa begyndte i 16aars alderen.»

Fartein lever med der den unge mannen faller for ei jente Fartein vet hvem er. Han koser seg når han bivåner ertingen og de mange kommentarer som eldre søsken kommer med. Her er det ingen Fartein som synes synd på og kommer trekkende med at Magne er så følsom. På samme tid har han blikket hevet og idealene klare. Han håper Magne roer seg, får stø kurs og ikke virrer hit og dit, underforstått fra den ene til den andre. Dette er ikke siste gang Fartein involveres i Magnes jenteaffærer. Gjentatte ganger får han historiene fra Magne selv.⁶¹ Det tok visst lenger tid enn Fartein ønsket før Magne fikk stø kurs i forhold til det annet kjønn.

Som en far

Lenge er Fartein fascinert, ja nesten trollbundet av Magnes skjønnhet og framferd. Han blir imidlertid ikke sittende på tribunen, men går ned av og til, etter hvert oftere og oftere og i roller som minner om farsrollen. Dét er i og for seg ikke så unaturlig. Faren døde da Magne var 9 år, og Fartein kom inn mens Magne gikk i knebukser.⁶² Komponisten forteller til Sigrid om selskapet 17. mai 1930 hos en rik bankmann. Der var noen malere, blant annet den gode vennen fra han var liten av, Hugo Mohr - og Henrik Sørensen «og naar han er tilstede blir det liv og moro».⁶³ De koste seg med bankierens «vidunderlige samling av malerier».⁶⁴ Fartein forteller også: «Den eldste søn gik rundt med fatene og vartet op. Det var en kjæk tiltalende gut og du kan tro, jeg undlot ikke at fortælle det til Magne.»⁶⁵ Fartein har Magne med seg når han ser den jevnaldrende ungdommen. Denne konkretiserer idealet og Fartein melder tilbake, sikkert for å oppmuntre til å ta etter, kanskje også for å korrigere. Han viser i hvert fall spor etter en fars omsorg og myke pekefinger.

Den klare oppdrager er der også når han inviterer Magne på konsert tidlig på høsten samme år. «Om aftenen skal jeg høre Berliner Sang-Akademie synge Händel's «Israel i Egypten». Jeg kjøpte billet til Magne ogsaa, for jeg synes det er saa utviklende for ham at faa høre god musik. Han er den som er gladest i musik av alle Magnhilds barn.»⁶⁶ Det siste gjentar han med litt andre ord – en drøy uke etter.⁶⁷ Han vet at god musikk utvikler personen og stimulerer åndelige interesser. Dette er på gang og han vil stimulere utviklingen.

Men det er ikke like lett å nå fram, og Fartein er bekymret. «Nu har de latt ham slutte at spille på grund av eksamens aaret saa jeg er saa ræd for at ham kan komme bort fra musiken, netop i de mest kritiske aar. Han er nemlig en glimrende idrætsmann ved siden av, og saa er han saa meget sammen med idrætsfolk, som jo ikke pleier at ha mange aandelige interesser. Derfor

⁶¹ Jf. brev fra 3.11.1931; 12.1.1932; 24.9.1932; 7.9.1933; 9.10.1933; 8.8.1933 (i brev til Agnes Hiorth); 7.9.1933.

⁶² Magne sier det selv, jf. Magnes Memoarer, s.62.

⁶³ Jf. brev fra 19.5.1930.

⁶⁴ Jf. brev fra 19.5.1930.

⁶⁵ Brev fra 19.5.1930.

⁶⁶ Brev fra 6.10.1930.

⁶⁷ Jf. brev fra 14.10.1930. «Det er ingen av barnene som er i den grad glad i musik som han ... » ib.

tror jeg musiken kunde bevare ham fra meget.⁶⁸ Det negative bildet har han kanskje fått via Magne.⁶⁹ Magne var en god idrettsmann, kanskje ikke glimrende som han sier, men talentfull. Som 13-14 åring løp han 60m på 8,4 og hoppet 1,64 i høyde.⁷⁰

Magne åpner seg.

Han forteller noe som han ikke har snakket med noen hjemme om. Det er «ikke let paa skolen. Tysklæreren er saa slem mot ham, saa han holder ganske paa at miste modet. Det har han ikke fortalt hjemme, men lørdag aften fortalte han mig det, greit og usentimentalt. ... Jeg er glad fordi han er saa åpen mot mig saa faar jeg forsøke at ordne det saa godt jeg kan for ham. ... Mon det regner likemeget derborte som her. Nat til søndag da jeg ikke fik sove efter Magnes fortællinger, hørte jeg regnet piske mot ruten hele tiden og det minnet mig om Vestlandet.»⁷¹

Nevøen forteller om tøffe og vonde forhold på skolen. Læreren mobber han, og han sliter med tysken. Magne holder på å miste motet. Dette går sånn inn på Fartein at han ligger våken og får ikke sove. Han vet godt hva det vil si å bli kritisert og hengt ut. Begge, onkel og nevø, er følsomme og sårbare for kritikk. Fartein har nevøen under huden. Der er et følsomt og prøvd hjerte som lider med i kampen og nederlagene som nevøen kjemper. Et par år senere blir dette enda sterkere. Det er når Magne får det tøft som nyomvendt og sliter mye med latinen (1933-1934).

Uka etter fyller **Magne 17 år**. Til Sigrid skriver han: «Igaar mandag, var Magne 17 aar. Jeg hadde været optat hele dagen, men om aftenen gik jeg op for at gratulere. Da var imidlertid vor kavaller gaat ut med noen venner.»⁷² Fartein har med seg en presang som viser at han ser nøye på ungdommen. «Jeg hadde kjøpt et Gillette-barberapparat til ham, for han har intet selv og maa laane Arne's, hvilket gir anledning til mange sammenstøt, og du vet at denne ting hører med til en ung herres nødvendige utstyr. Foreløbig bruker han det vist bare en gang om maaneden, men det kan nok bli oftere siden.»⁷³ Dagen før bursdagen: «var Magne og jeg paa koncert sammen og han var saa begeistret, aldeles henført likesom Ole Tveita, naar han hører musik.»⁷⁴

Fartein har sett seg lei på at Magne skal slutte å spille piano. Han tar affære. «... nu har han faat lov til at ... efter at jeg hadde snakket om det ...»⁷⁵ På samme tid vender han seg til Magne og hever **pekefingeren**: «Men nu faar du sandelig øve dig ogsaa den late slamp du er», sa jeg til ham og han gouterer svært slike uttalelser av mig.» De to har utviklet et nært forhold

⁶⁸ Brev fra 6.10.1930.

⁶⁹ Magne sier at han var på Valevåg sommeren 1928 for første gang, jf. Magnes Memoarer, s.64. Her fortalte han Fartein fra livet sitt. «Han måtte høre om løp og hopp, om konkurranse og turer,» ib., s.64f.

⁷⁰ Jf. Magnes Memoarer, s.49.

⁷¹ 6.10.1930

⁷² Brev fra 14.10.1930.

⁷³ Ib.

⁷⁴ Brev fra 14.10.1930.

⁷⁵ Ib.

der han tar ansvar, følger opp og tar tak i nevøen. Slik Fartein ser det, har det utviklet seg et tillitsforhold. Magne rygger ikke tilbake, men godtar den skarpe oppfordringen.

Eksempel til etterfølgelse

Etter konserten skjer det noe som løfter Magne og får fram at Fartein setter stor pris på han og har et nært forhold til ham, samtidig som han oppdrar. Han viser at løfter og avtaler forplikter selv om det skulle koste. «Efter koncerten møtte vi Monrad [Johansen], Else [Kielland] og Agnes [Hiorth] desuten fru [Anna]Kielland.» Det var tre gode venner av Fartein. De prater sammen og Fartein forstår at de vil ha han med ut, «men da jeg hadde inviteret Magne med mig op paa hotellet efter koncerten vilde jeg ikke gaa fra mit ord. Han sa til mig: “hvorfør gik du ikke med dem” men jeg svarte: “jeg synes et ord er et ord og man skal holde sine løfter.”» Dette gjorde ungdommen godt. «... det gik en lysning over ansigtet.» Vi hadde det rigtig hyggelig og han er svært aapen mot mig.»⁷⁶

Rar gutt

Fartein har kommet nær nevøen, så nær at beundringen trer litt tilbake. Han oppdager andre sider. I fortsettelsen av brevet fra 14.10.1930 gir han en karakteristik som han gjentar i senere brev. Magne er ikke lenger bare vakker, from og veloppdragen, men sammensatt. Han er «en rar gut. Jeg var helt forbauset over hans skarpe karakteristik av de mennesker vi hadde truffet samme aften. Det var helt rigtig og viste en forbausende modenhet hos en 17 aars gut. Ellers er han jo paa mange maater svært uutviklet.»

Noe av denne manglende modenhet forteller han om drøye to uker senere.⁷⁷ Magne betrodde han en heftig krangel med Arne. Han skulle være hjemme i Oslo mens broren skulle til familiegården Herremyr på Årnes. Arne ba derfor Magne om å gjøre han en tjeneste og hente noen penger som skulle sendes til Sigrid. Magne ville ikke for han skulle kanskje ut med kamerater. Arne ble rasende og de hadde «et voldsomt sammenstøt». Fartein lever seg inn i situasjon, tar grep og følger opp. «Jeg sa til Magne, at jeg syntes ikke det var noe pent av ham at være saa tvær, ... Ja, han vilde indrømme det. Saa pratet vi noksaa forstandig sammen, saa jeg haaber at jeg fik forsonet de stridige gemytter en smule før han gik. ... Nu skal jeg ogsaa snakke med Arne, at han ikke maa være for voldsom, om jeg ellers kan forstaa hans forargelse.»⁷⁸

Fartein lever med i brødrekonflikten, irttesetter og framstår som en diplomatisk **fredsmekler**. Like rolig er han ikke foran skoleeksamen Arne og Magne skal ha til sommeren (1931). Faren for stryk er der. Han kjenner det langt inni seg. Sto de, ville det gjøre utrolig godt. «Naar disse to guttene faar **eksamen** skal jeg bli meget gladere enn over alle mine gode kritiker til sammen.»⁷⁹ Han er særlig bekymret for Magne: «Jeg maa tilstaa jeg er ikke litet ængstelig for Magne. – Han er vist ganske flittig; men du vet det er ikke saa let, naar man har saa mange huller.»⁸⁰

⁷⁶ Brev fra 14.10.1930.

⁷⁷ Jf. brev fra 4.11.1930.

⁷⁸ Brev fra 4.11.1930.

⁷⁹ Brev fra 17.2.1931.

⁸⁰ Brev fra 17.2.1931.

Summering: Magne er «stor og lang nok; du (Sigrid) vil ikke kjende ham igjen. Han kommer ofte til mig om aftenen og da prater vi saa hyggelig. Han er en underlig blanding av barn og voksen og er netop i den alderen da man er meget ømfindtlig; men han taaler noksaa meget av mig. Han blir mere og mere lik sin bestefar av ydre.»⁸¹ Denne begrensning til det ytre kan tyde på at han er litt usikker på hvordan Magne vil utvikle seg. Men at han sammenligner underbygger den sterkeste grunntonen. Han er fascinert av Magnes ytre, også holdning og indre kvaliteter selv om han denne våren kalte han en rar gut, underforstått litt umoden.

Gode opplevelser

Fram til sommeren 1931 er det gode opplevelser og positive trekk som dominerer. Fartein har «sucés»⁸² med Pasoralen, søndag 8. og mandag 9. mars. «Paa koncertaftenen igaar maatte Pastoralen endog tas dacapo. Vilde du ha tænkt dig det. For mig er denne entusiastiske modtagelse aldeles ubegripelig. Men jeg faar forsøke at fortælle alt i sammenheng. ... Noen sa, det hadde gjort slikt indtryk paa dem, som de knapt kunde huske noen musik hadde gjort o.s.v. Saa var det mandagen paa koncerten. ... jeg maatte frem paa podiet tre ganger med blomster og bukke.»⁸³ På mandagskonserten: «Da hadde jeg Magne med mig og han var saa søt, trykket mig forstaaende i haanden da han saa jeg var nervøs.»⁸⁴

Nevøen våkner

I mai er de to, komponisten og nevøen, på to turer sammen.⁸⁵ Den første karakteriserer Fartein som «en deilig tur sammen» og han fortsetter: «Han er saa søt og morsom og vi fører saanne høit liggende samtaler. Plutselig er interessen for litteratur og musik vaaknet hos ham og han spør mig ut om de store musikere Bach, Mozart o.s.v og om Goethe, Shelling, Keats⁸⁶ - Det var vaare samtaleemner på turen. Ellers er han slik en pussig blanding av barn og voksen, at jeg ofte maa le, men bare i mit stille sind naturligvis, for han er meget let at støte og meget sensibel, som man er i den alder.»⁸⁷

I det siste brevet til Sigrid før Fartein reiser vestover for å tilbringe sommeren hjemme, beroliger han søsteren og melder fra et lettet hjerte. Magne og Arne klarte seg fint til eksamen, den ene til middelskoleeksamen, den andre til eksamen artium.⁸⁸ Da er det lenge siden han forberedte Sigrid på at Magne vil komme vestover til sommeren.⁸⁹ Selv telte han dagene til han skulle reise vestover til heimen og landet der vest som han var så knyttet til.⁹⁰

4. Problematisk tid, 1931-1933.

⁸¹ Brev fra 17.2.1931.

⁸² Brev fra 10.3.1931.

⁸³ Brev fra 10.3.1931.

⁸⁴ Brev fra 10.3.1931.

⁸⁵ Den første 8. mai; den andre 26. mai til Bygdø.

⁸⁶ Keats, 1795-1821, romantisk poet.

⁸⁷ Brev fra 8.5.1931.

⁸⁸ Brev fra 10.6.1931 (et postkort, usikker dato, jf. Vollsnes, s.227).

⁸⁹ I brev fra 24.2.1931.

⁹⁰ I brev fra 12.5.1931.

Magne tilbrakte tydeligvis sommeren 1931 i Valevåg.⁹¹ Der må det ha skjedd noe som balet på seg utover høsten. Det er ikke lett å få tak i hva, men det ser ut til å ha vært en episode mellom Sigrid og Magne, der hun har reagert og satt den unge mannen på plass. Fartein ser ikke ut til å ha vært direkte involvert.⁹² Han omtaler det som en bagatell, men det betyr ikke at det ikke var noe alvorlig, mer at en kunne legge det bak seg og komme videre om en gjorde opp.⁹³ Magne har ikke lagt det bak seg, men furter en god stund, ifølge Fartein.⁹⁴ Den ene uka skriver han at den dumme saken fra sommeren er brakt ut av verden.⁹⁵ Uka etter har han åpenbart et annet bilde av situasjonen. Der har avsnittet om Magne overskriften: «Saa var det angaaende **vor enfant terrible Magne**.» Magne har sendt et brev til Sigrid, og Fartein får etter hvert en følelse av at det ikke har vært noe hyggelig brev «for han var saa nervøs for at høre hva du hadde skrevet igjen, saa jeg tænkte hans brevdue hadde hat baade neb og klør».⁹⁶ Fartein vil legge saken død og ikke nevne den mer så Magne ikke skal vokse enda mer i «sin inbildte martyrdom».⁹⁷ Men det ser ikke ut til å bedre situasjonen. Fartein har opplevd den unge mann som så utekkelig en periode at han må trekke seg tilbake. Magne får være «'left alone' ... og gaa til han blir snil igjen».⁹⁸

Urovekkende episoder

Bak denne konklusjonen ligger noen episoder dagene før han skriver. Første episode viser at Magne er åpen. Men noe er på gang, det vil si, Magne er i ferd med å forandre seg til det negative. «En aften i forrige uke kom han innom, da var han riktig søt og blid, men saa vilde han at vi skulde ut og drikke **et glas øl**. Han vidste jo jeg ikke kan utstaa øl for mit bare liv, men jeg skulde vel ta kaffe og han være voksen og ta øl. Jeg svarte at for det første visste han at jeg ikke drak øl, for det andet hadde jeg lovet hans mor at jeg aldrig skulde la guttene drikke øl naar jeg var sammen med dem på restarurant. Men mor behøvet ikke at få vite det; Jeg trodde nærmest han sa det paa erting, saa jeg slo det hele hen i spøk og sa, at det maatte være en nydelig onkel de hadde, som skulde gaa på rangel med sine nevøer. Saa gik vi ut, han for at gaa hjem og jeg til min aftentur på bryggen. Nu maatte han gaa pent hjem sa jeg. Jeg saa nok han ble litt snurten, men saa avtalte vi at han skulde spise aftens hos meg næste dag, lørdag.»⁹⁹ Her viser Fartein innlevelse og pedagogiske evner. Han avviser ikke brått og brutalt Magnes nærmest frekke forslag, men spøker og setter situasjonen på spissen slik at Magne henger med. De går også ut sammen, Magne litt snurt mens Fartein ber han gå rett hjem. Det er ikke det siste som skjer før de skilles. Fartein rekker ut hånda, og de avtaler aftens hos han neste kveld.

⁹¹ Han forteller ikke noe om det i sine Memoarer. Kan være flere grunner til det. Turen dit sommeren 1928 var den første og gjorde et sterkt inntrykk. Den skriver han mye om. 31-turen gjorde ikke noe tilsvarende. Hos Fartein er det litt annerledes. Han omtaler sommer-turen 1931 i flere brev, men ikke 28-turen.

⁹² Han skriver nemlig noe om «enslige eldres overbetoning av bagateller i forhold til yngre», jf. brev fra 15.9.1931; Vollsnes, s.228.

⁹³ Fartein omtaler også det å ikke holde ord, som en bagatell, jf. brev fra 17.9.31. I det brevet skriver han først om bagatellen fra sommeren, og så kaller han avtalebruddet som han beskriver i brevet som en bagatell. Saken er alvorlig, men ikke slik at en ikke kan legge den bak seg.

⁹⁴ Jf. brev fra 15.9.1931.

⁹⁵ Jf. brev fra 15.9.1931.

⁹⁶ Brev fra 15.9.1931.

⁹⁷ Jf. brev fra 15.9.1931.

⁹⁸ Jf. brev fra 15.9.1931.

⁹⁹ Brev fra 15.9.1931.

Kvelden etter skjer det som fikk begeret til å renne over.¹⁰⁰ Fartein sitter og venter til 22.30 uten at Magne dukker opp. Han var så trøtt etter intens jobbing fra kl.17 at da var det nok, så spiste han alene «uten min gjest». Dagen etter går han opp i St. Olavs gate der Magne holder på med latinen. Fartein går rett på sak og spør hvor han ble av kvelden før. Magne svarte at han var ute med en kamerat. Hadde du ikke en annen avtale, parerte Fartein. Jo, men kameraten hadde vært innom flere ganger uten å treffe han. «Dertil svarte jeg at jeg hadde sagt nei til to inbydelser lørdag for hans skyld, men jeg trodde et ord var et ord.»¹⁰¹ Magne husket sikkert det som skjedde etter konserten i oktober året før da Fartein nettopp viste hva det ville si at et ord er et ord. Han sa nei til invitasjonen fra gode venner og tok med Magne på hotellet der han bodde, slik han hadde lovet. Mer sa ikke Fartein, men gikk ut og inn i et annet rom. Han så imidlertid at Magne «blev blodrød men skulde likesom kjekke seg»¹⁰². I det rommet var lille-Fartein og Arne. Etter en stund kommer Magne inn, overser Fartein og går rett bort til Arne for at han skulle hjelpe han med latinen. Men da Arne sto fast, lå det i luften «at det maatte være mig som skulde forklare det hele».

Dårlige karaktertrekk

Her slutter Fartein tredje episode. Han fortsetter med å gjøre opp status om Magne. «Nu er jo dette en bagatel, men det er 4.¹⁰³ gangen han nu har gaatt fra sit ord pa denne maaten og der er i denslags smaa ting karakterer vises. Jeg har set flere daarlige karaktertræk av ham i høst; men jeg haaber bare det er at han er kommet i slyngel alderen og at han maa finde sit «sweet self again». – Foreløpig tror jeg det er bedst at la ham være i ro. Jeg har kanskje krust ham litt for meget; der er ingen av Magnhilds barn jeg har en slik svakhet for som han.»¹⁰⁴

Her er det ikke en Fartein som betrakter og beundrer, men en som høsten 1931, da Magne begynte på gymnaset, oppdager negative sider, ja han opererer med flere og kaller det dårlige karaktertrekk. Magne er ikke til å stole på. Han holder ikke ord. Det skyldes, håper Fartein som åpenlyst leter etter forklaringsnøkler, slyngelalderen slik at han vil finne sitt gode jeg, underforstått slik Fartein har kjent han. På samme tid tar han selvkritikk. Han har kanskje skjemt han bort, ganske enkelt fordi han er så svak for Magne. Botemidlet blir å trekke seg unna og la han være for seg selv.

Nebbeta og stygg

Det ga åpenbart ikke raske positive virkninger. Tolv dager senere kommer et brev til Sigrid med nye episoder der de negative trekk konkretiseres enda mer.¹⁰⁵ Han begynner med å si at Magne har spilt fornærmet i hele høst. Og så kommer det, for noen dager tilbake var han særlig morsk og kom trekkende med brevet. Fartein ber han slutte med furtingen over en slik bagatell. Magne er skikkelig nebbete og stygg. Dette er første gang «vor ven har været slik

¹⁰⁰ Til dette og det neste, jf. brev fra 15.9.1931.

¹⁰¹ Brev fra 15.9.1931.

¹⁰² Brev fra 15.9.1931.

¹⁰³ Fartein har i de brev jeg har lest, bare omtalt en gang der Magne gikk fra sitt ord. Det er den som ble referert litt tidligere.

¹⁰⁴ Brev fra 15.9.1931.

¹⁰⁵ Til dette og det neste, jf. brev fra 29.9.1931.

mot mig»¹⁰⁶. Nå er det klart for han at Magne må seile sin egen sjø for en tid. Dette går inn på Fartein. Han blir oppskjørtet og trenger en lang tur «paa bryggen» for å roe seg ned.

Fartein hjelper

De neste dagene Fartein er i St. Olavs gate gjør han som ingen ting, men snakker ikke stort til Magne.¹⁰⁷ En dag skimter han en lysning: «Igaar aftes var jeg atter oppe og det hadde været hans første skoledag, saa han saa blek og medtat ut. Han hadde læst latin hele eftermiddagen og hadde tysk og engelsk igjen. Magnhild maste litt og jeg hadde saa ondt av ham at jeg tilbød mig at læse med ham. Han læste og oversatte og jeg sa glosene og saa gik det fortere end om han skulle gjøre det alene, og jeg forsøkte at gjøre det saa interessant jeg kunde. Jeg skal sige at jeg maatte tænke paa det ord om at samle glødende kul. Om jeg hadde overfaldt(?) ham med den værste skjænd kunde han ikke ha set mer sønderknust ut. Han takket mig, tre ganger i stuen og tre ganger i entréen.»¹⁰⁸

Fartein ser ut til å nå inn til den gutten han hadde kjent og var så begeistret for. Det gjorde så vondt å se at han slet med leksene. Han strekker ikke bare ut en arm, men begge. Han hjelper med glosene og jobber intenst for at det skal bli interessant.

Og tukter

På samme tid fortsetter han sin forsiktige tukt. «Jeg gjorde naturligvis som ingenting, som om jeg ikke merket det hele. Men jeg tror at den gamle Magne er kommen igjen og den lille utskjæmte og utækkelige dandy er reist og maatte han være borte riktig længe.»¹⁰⁹

Også etter denne episoden gjør Fartein seg sine tanker. « – Den gode Magne er nu meget mere komplicert end jeg hadde tænkt; men jeg kan ikke la være at tro at det var de tre aarene paa landet som gjorde(?) noe galt i hans karakter.»¹¹⁰ Magne ble sendt til Sendstad på Nes i Hedmark, til familiegården der. Han var alvorlig syk (hovne kjertler), og legen mente det var best for han med et lengre opphold på landet.¹¹¹ Dette var vanskelige år for Magne.¹¹² Kanskje har han fortalt noe om det, og så har Fartein trukket sine slutninger. Han lever i hvert fall intenst med gutten og prøver å forstå hvorfor han har fått disse negative trekkene. Tidligere har han forklart en del med at Magne er i slyngelalderen. Det han nå opplever kan ikke forklares med slike nøkler. Det dreier seg om noe dypere som har ført til «noe galt i hans karakter». Det lange oppholdet borte fra familien ser han som en forklaringsnøkkel.

Bortskjemt

Et par uker senere har han et nytt perspektiv og mener at han ved å trekke seg unna kan få bort det utækkelige. Da har ukene gått med Magne litt sky.¹¹³ Fartein har kjøpt Heins Buch der Lieder til attenårsdagen, men traff han bare i trappa. Han har også kalt Magne for slappfisk og fortsatt med avstand. Det siste kostet. Nå gjør det vondt. «... det falder mig haardt, for jeg har

¹⁰⁶ Brev fra 29.9.1931.

¹⁰⁷ Til dette og det neste, jf. brev fra 29.9.1931.

¹⁰⁸ Brev fra 29.9.1931

¹⁰⁹ Brev fra 29.9.1931.

¹¹⁰ Brev fra 29.9.1931.

¹¹¹ Jf. Magnes Memoarer, s.32. Han var der fra våren 1921 til sommeren 1924.

¹¹² Det skriver han om i sine Memoarer, s.32-44.

¹¹³ Til dette og det neste, jf. brev fra 13.10.1931.

saa ondt av ham.»¹¹⁴ Han mener nå at han har skjemt han ut «ved at behandle ham for meget som en gentleman og jevnaldrende». Han vil ikke lenger skjemme han bort, men trekke seg unna og vente på forbedringen.

Midlertidig forsoning

Det er november og Fartein begynner å bli klar til å ta Magne til nåde igjen.¹¹⁵ Magne har skrevet til Sigrid. Fartein så brevet ligge framme. Det forbauset han. Han hadde åpenbart ikke ventet det. På samme tid gledet det han selv om han ikke visste noe om innholdet. Han så et tegn på en positiv utvikling. En kveld spurte Magne ydmykt om han kanskje var opptatt. Arne og Vesla hadde reist til Herremyr og kameratene dratt fra han på hyttetur. Fartein svarte at han ikke var opptatt. «Om vi da kanskje kunde være sammen. Jo det ville jeg gjerne og saa ble det til at vi formelig feired en forsoningsfest på Cecil¹¹⁶. Der var som en sten var faldt fra hans bryst og jeg har aldrig set ham saa oprømt og saa meddelsom. Uagtet han saa jeg hadde set brevet, bragte han det selv på bane. «Jeg har skrevet til Moster nu.» Og saa begynte han at ... snakke ... og desuten betrodde han mig alle sine affærer siden sist, kjærlighets affærer nemlig. Han var blitt heftig forelsket ... Men nu var det allerede forbi, for hun hadde sagt han var saa hoven, - saa nu var alt forbi. Jeg forsøkte at antyde at dette utsagn kanskje ikke var uten grund. «Hva du, er jeg hoven kanskje.» Jeg svarte at jeg hadde riktignok aldrig merket det før i høst. Saan gik praten løs og han taalte alt av mig som i gamle dager, for jeg syntes jeg maatte sige ham noen smaa sandheter ogsaa, naar anledningen bød sig. ... Det var ham saan om at gjøre at vise mig hvor voksen han var, saa i samtalsens løp nævnte han noe om den «piken jeg var forlovet med ivaar». «Hvad for noe,» utbrøt jeg «forlovet» - noen skittunger.» Men han ble ikke fornærmet. Jeg antydet om han ikke burde opsætte den slags til han var ferdig med gymnasiet, og det var han enig i.»¹¹⁷ Fartein fortsetter: «Men ellers beveget samtalen sig paa mange felter. Jeg fortalte ham saa meget om min barndom paa Madagascar som han aldrig hadde hørt før.»¹¹⁸ Det er tydelig en god samtale.

Ennå en blasert dandy

Selv etter dette ble ikke alt bra. Fartein fortsetter å melde at Magne er litt flau.¹¹⁹ I januar registrerer han at Magne ikke har sendt julehilsen til moster.¹²⁰ Det er heller ikke positivt at han ikke takker de andre vennene sine. Forklaringen ligner litt på hans tidligere forklaring. «Han er blitt litt for meget kruset for, det er saken. Disse dumme smaajentene han var sammen med baade paa Jelsa og her i byen har fortalt ham litt for ofte, hvor vakker han er, saa han er blitt en blasert liten dandy. Men vi faar haabe han kommer ned paa jorda igjen; der er godt to i ham i grunden.»¹²¹

Lærepenge

¹¹⁴ Brev fra 27.10.1931.

¹¹⁵ Til dette og det neste, jf. brev fra 3.11.1931.

¹¹⁶ En kafe i Oslo sentrum.

¹¹⁷ Brev fra 3.11.1931.

¹¹⁸ Brev fra 3.11.1931.

¹¹⁹ Jf. brev fra 8.12.1931.

¹²⁰ Til dette og det neste, jf. brev fra 12.1.1931.

¹²¹ Brev fra 12.1.1932.

Siste setning viser at Fartein har tro på Magne. Han har imidlertid ikke invitert han verken til aftens eller ut siden den lørdag han uten grunn (mener Fartein) ikke kom til kveldsmat.¹²² Han vil lære han noe. « ... jeg tenkte han hadde godt av en lærepenge. Han skal faa fælde mange bitre taarer i livet, dersom han behandler sine venner paa den maaten.»¹²³ I fortsettelsen viser han at dette opptar han mer eller mindre hele tiden. «Hugo fortalte mig at han hadde faat nyttaarskort fra Stravinsky, bare fordi han hadde været med at sende ham noen blomster sammen med noen andre malere ihøst. Saa opmerksom er altsaa en verdensberømthet – det kunde Magne ha godt av at vite.»¹²⁴

Nye toner

I februar 1932 skriver Fartein til Sigrid at Magne er blitt litt mer kultivert de sist to måneder.¹²⁵ Deretter er det lenge stille om Magne i brevene. I slutten av september ikke lenge før Fartein begynner på reisen til Mallorca kommer et brev som kan leses som at mye av det som har plaget, uroet og smertet Fartein ved Magnes oppførsel fra tidlig på høsten året før – er borte. «Om aftenen var jeg hjemme og saa kom plutselig Magne på visit. Det var svært hyggelig. Jeg skjønner de har tat sig nær over kritikene, men jeg sa at hvis de gjorde det, saa blev jeg bedrøvet, men ellers gjorde det mig ingen ting. Saa spiste vi aftens og da benyttet jeg anledningen til at komme ind paa hans hjerte-affærer hvilket ikke var det spor vanskelig. Først antydet jeg meget forsiktig om den skjønne Elsa i Rosendal. Men, hva, det var han da forlængst færdig med; han maatte da ha lov til at more seg litt. Saa sa jeg, at han hadde jo frk. Jessen med paa koncerten, og om han likesom var vendt tilbake til sin første kjærlighet. Ja, jeg skulle bare vite, han holdt nesten paa at forlove sig på Jelsa. Jeg anstillet mig meget imponeret men antydet at det kanskje kunde være litt forhastet. Ja, det var bare noe tøis og nu var det helt over, men hun telefonerte efter ham hver uke, og det var hende som hadde foreslaatt at de skulde gaa sammen paa koncerten, han vilde igrunden helst ha været alene. Hun likte vel ikke musiken, sa jeg. Nei hun syntes det var fært rart, men selve mannen «kunde hun bli aldeles intat i». Hvilket jo var en viss trøst. Ellers hadde jeg indtryk av at han følte sig litt støtt fordi hun ikke likte musikken, for han selv var saa betatt.»¹²⁶

Fartein er følsom og nærtagende. Han tar seg til og med litt nær av at venninna til Magne ikke liker musikken hans på konserten. På samme tid sier det noe om Farteins kommunikasjon og væremåte sammen med de unge når hun kunne bli aldeles inntatt i selve mannen. Han var der sammen med dem, lyttet og viste noe som ga gjenklang hos den unge dame.

I [Farteins brev fra Mallorca](#) i slutten av februar 1933 skriver han åpent og levende, friskt og artig, innholdsrikt og direkte. Det er verdt å lese fra begynnelse til slutt.

«Min kjære Magne

Tusen tak for dit hyggelige brev til jul. Det var saa hyggelig at se din klo, som minder mig saan om min egen, da jeg gik på skolen; og det var hyggelig at høre at du har det godt, selv

¹²² Jf. brev av 12.1.1932.

¹²³ Brev fra 12.1.1932.

¹²⁴ Brev fra 12.1.1932.

¹²⁵ Jf. brev fra 9.2.1932.

¹²⁶ Brev fra 24.9.1932.

om du maa stræve med latinen. Da jeg læste latin med dig, var jeg ofte imponert over din skarpsindighet, saa det med «kjukk i hue» kan jeg ikke være helt enig i, jeg tænker «We do away with that» og siger heller at du har let for det. Naar det gaar vanskelig, er det kun et spørsmåal om tran og vitaminer og frisk luft; du vet det er min teori.

Men nu skal jeg ikke præke mer for dig, la os heller snakke litt hyggelig sammen. Tænk at jeg har kunnet la saa lang tid gaa her uten at svare paa et saa hyggelig brev; det er en skam av mig. Men det faldet fra trikken maa bære skyld for den første utsættelse, som altid er det fatale; det satte mig graa haar i hodet (ikke figurlig men bokstavelig) og tok mer paa, end jeg fra først av tænkte. – Senere maatte jeg gjøre «Cantico di Ringraziamento» færdig og i februar har jeg saa arbeidet av alle kræfter på «To Hope» og ble færdig i forrige uke. Nu holder jeg paa med «Epithalamion», som du husker skal være til Arne. Disse to stykker skal likesom høre sammen og det første To Hope hadde jeg tænkt mig til en fælles ven av Arne og mig, som ogsaa du kjender meget godt (han er meget lang og tynd og har skrækkelig lange armer men mer vil jeg ikke røbe).

Efterpaa har jeg været idiot i længre tid, og du vet fra erfaring hvor umulig jeg er i et saadant interregnum; men nu er det begynt at flyte litt lettere, og da blir straks hele tilværelsen lysere. Og i dag har vi hat slik en herlig dag efter lang tids kulde og taake. Solen skinnet ren, klar og fuldtonende over Palma og snefjeldene i bakgrunden, og det var varmt skjønt luften hadde vinterkulde. Hadde jeg visst at det skulde bli saa deilig veir idag, saa vilde jeg ha tat imot en inbydelse av de Ufa-ingeniørene, som bor i vaar pension, om at være med dem til en liten ø, som heter Cabiera og ligger tre timers reise søndenfor Mallorca. De pleier at filme der, og blir det godt veir tirsdag saa følger jeg med. Jeg sender noen fotografier, som jeg fik av en av Ufa-ingeniørene; jeg glemte at sende dem i Arnes brev. De gir et visst indtryk av Palma, især naar man kjender de almindelige bilder, som de skal være et komplement til.

– Igaar var det karneval her i Palma. Jeg dumpet plutselig op i hele optoget igaar aftes paa Paseo del Borne, Palmas Karl Johan. Det er bygget en ny forfrisknings-kiosk og jeg opdaget man kunde faa Café expresso som i Italien. Det skulde bare ta tre minutter, men tre minutter kan være lange her i Spanien og enden blev, at de bar ut en høi taburet til mig og fra dette høie stadium betraktet jeg hele maskesværmen, en smule ilde berørt ved at hele Palma skulde se mig drikke kaffe. Og saa bølget hele mængden frem og tilbake, med og uten masker, kastende konfetti, gamle, unge, barn og skjønheter. Det er ikke godt at sige hvordan det vilde ha gaatt en saa fyrig ung mand som dig, men jeg blev siddende paa min stol og betraktet det fantastiske optog og tænkte: «La vida es seuño», som saa ofte før her i Spanien.

– Men nu maa jeg slutte for denne gang, og saa vil jeg haabe at du ikke vil betale mig med samme mynt, men samle glødende kul paa mit novel (hvilket) skal være saan en nydelse for menneskenaturen) og skrive mig et langt brev og fortælde mig om hvordan det gaar.

Din hengivne onkel Fartein

Hils Fartein og mor som jeg skrive til i morgen.»

Her er det ikke spor etter noen av spenningene dem imellom, heller ikke det negative med Magne. Fartein oppmuntrer og er klar på at Magne ikke er dum. Det hadde han erfart da han

underviste Magne i latin. Hvis noe skulle gå tregt, skyldes det at han ikke hadde tatt tran, vitaminer og fått frisk luft. Dette skal vise seg å være vel optimistisk og enkelt.

Vi får også i dette brev unnskyldninger for at han ikke har skrevet før. Her er det fallet fra trikken og intens komponering. Midt i dette kommer en herlig, lun og god setning. Fartein holder på med et stykke som skal dediseres til en felles venn av Arne og som han/Magne også kjenner godt. Denne kan det se ut som Fartein erter når han sier at han er meget lang, tynn og med skrekkelig lange armer. Mer vil han ikke si. Og det trenger han ikke. Magne hadde like før undertegnet et brev slik: «en lang, lys mand (gut hadde han først skrevet men det hadde han strøket over) med lange armer.»

Fartein viser også i brevet som så ofte ellers at han lever i naturen. Han gir herlige naturskildringer og har planer om å bli med på en fantastisk båttur. Han er også sosial, har kontakt med ingeniører, blir invitert og vil være med på båttur.

Det mest fascinerende er avsnitt om karnevalet. Fartein sitter på en høy taburett med Café espresso foran seg og er fullt oppslukt av det sansemessig herlige fra skjønne kvinner til sjokolade kastet opp i lufta. Livet her og i Spania er herlig. Der slutter ikke fortellingen. Han lurar på hvorledes den unge og fyrrige Magne ville tatt synet av skjønnhetene. Til slutt kommer et sterkt ønske om at Magne må skrive snart og fortelle hvordan det går. Slik ville han samle glødende kull på Farteins hode.

I nevnte brev til Sigrid (fra 10.3.1933) er det tydelig at mye av den gamle Magne er tilbake. Han er entusiastisk for Farteins musikk, utrolig åpen og morsom. «Jeg maa fortælle dig om Magnes brev for det var saa pussig. Han var saa begeistret for Ave Maria: “Først nu forstaar jeg din musik helt og fuldt. Og bare skriv paa den maaten, saa skal jeg bli endnu stoltere over dig”. Og han haabet at jeg var likesaa heldig med det nye stykke. – Min spøk faldt allikevel i god jord, for han undertegnet sig som “en lang, lys mand (gut hadde han først skrevet men det hadde han strøket ut) med lange armer”. Og det var saa meget andet pussigt i det, saa jeg lo høit; du skal faa se det naar jeg kommer hjem. Han er frygtelig troskyldig og betror mig alt mulig.»

Sommeren 1933 var Magne på besøk i Valenheimen. Fartein beretter til Agnes Hiorth: «Vi har hat Magne på besøk i tre uker, igaar reiste han til Bergen hvor han skal være på et gymnasiast møte. Det var riktig hyggelig at ha ham og vi koste oss svært sammen, skjønt jeg kunde jo ikke dy mig fra at erte ham undertiden og sige: «Go and play on the grass» og den slags uartigheter. Likesom i fjor møtte han sin skjæbne, bare at hun ikke het Elsa som i fjor, men Alfhild. Han var meget optatt hele den sidste uke, og fikk hende en dag overtalt til av bryte sit feriebesøk hos sine slegtninger for at ha reisefølge med ham til Bergen. De jag fulgte ham til baaten, fik jeg sed den tilbedte, men jeg undlot helt at forstaa hvordan hun hadde kunnet fremkalde slik en excitement. Jeg haaber at bedrøvelsen ved den endlige avsked vel vare akkurat like saa længe som i fjor, nemlig tre dager.»¹²⁷

¹²⁷ Brev fra 8.8.1933.

Det har gått tre år nå fra Magne startet med 'den gamle historien'. Han har tydeligvis ikke komme dit Fartein ønsket. Magne forelsker seg også denne sommeren. Når Fartein får se henne, skjønner han ikke hvorfor Magne ble så begeistret. Fartein tror at det også denne gangen ikke vil ta lang tid fra han sier farvel til han er oppe og i full aktivitet igjen. På stevnet som Magne reiste til, skjedde det noe som fikk store konsekvenser og satt sine spor i Magne.

Omvendelse tidlig på høsten 1933

Fartein var tilbake i Oslo i september 1933. I sitt første brev til Sigrid sier han rett ut at han er «mest spændt paa at se Magne igjen» og forsetter slik: «og da jeg hadde lagt mig kom han bort til mig. Jeg tror neppe jeg har set en saa paafaldende forandring med noe menneske (det maatte være Kristen Vestvik isommer). Utrykket i ansiktet hadde noe saa gripende at jeg næsten ikke kunde holde taarene tilbake, da han var gaatt.»¹²⁸ Fartein gjentar noe av det samme en måned senere: «Magne kom av sig selv fredag aften og pratet saa hyggelig. Du vil ikke kjende ham igjen, saan en forandring er det blitt; det er ikke den gut vi kjende i sommer, men en mand enda han har beholdt mye av sin barnslighet.»¹²⁹

Noe av det umodne var hans forhold til det annet kjønn. Her skjedde det også noe tidlig denne høsten. Magne er åpen, og Fartein gir råd. Da de møttes første gang etter sommerferien, kom Magne også inn på forholdet til frk. Valvatne. Fartein spurte rett ut «om han hadde forlovet sig. Nei, om han end var dum, - saa dum hadde han ikke været. Men han hadde skrevet til hende om sin omvendelse og hadde gitt hende valget om hun vilde fortsette at ha med ham at gjøre; efter dette hadde han faatt riktig hyggelig brev. Jeg sa han verken for sin egen eller for hendes skyld burde binde seg paa noen maate – og det var han enig i. Saa på det punktet blev jeg beroliget.»¹³⁰

Fartein merker med stor tilfredshet at forholdet til Magne er åpent, tillitsfullt og at Magne tar imot råd uten å bli fornærmet, morsk og ufin. Fartein har fått tilbake den gamle Magne i ny og mer voksen drakt.

5. Fartein er med når det røyner på (1933-1939)

Dette er årene der nevøen sliter siste året på gymnaset og får det tøft i teologistudiet. Fartein lever intenst med.

I august 1933 ble Magne, for å bruke Farteins ord, vakt.¹³¹ Det skjedde på Frekhaug under et stevne der.¹³² Fartein er klar på at dette var en radikal omvendelse. Han skriver at Magne har fortalt til sine skolekamerater om omvendelsen og «at han fra nu av ikke kunde være med dem ut paa dans eller kortspill eller drik.»¹³³ «Han er blitt avholdsmand og er også sluttet

¹²⁸ Brev fra 7.9.1933.

¹²⁹ Brev fra 9.10.1933.

¹³⁰ Brev fra 7.9.1933.

¹³¹ Til dette og det neste, jf. brev fra 23.11.1933.

¹³² Jf. Magnes Memoarer, s.75ff.

¹³³ Brev fra 7.9.1933.

med at røke.»¹³⁴ Magne trodde ikke kameratene ville respektere dette, men «ventet seg de største vanskeligheter med (dem)».¹³⁵ De har imidlertid ikke gjort noe, men latt han være i fred. Fartein tror det henger sammen med «at de på bunden nærer respekt for ham».¹³⁶

Støtte til den nyvakte

Møtte ikke Magne motstand ute, så skjedde det mot all forventning hjemme og fra søsken. Han ble møtt med en «isnende kulde». Fartein fortsetter slik: «Han (Magne) snakker ellers saa pent om dem og forsøker at undskylde dem men jeg forstaar det har saaret ham dypt i hjertet. Aa, hvor jeg har ondt av ham; jeg formelig graat om aftenen da han var gaatt og det laa over mig hele natten som en mare.»¹³⁷ «Det er saa saart at Magne skal ha disse vanskeligheter i sit eget hjem.»¹³⁸ Motstanden ble om mulig enda større mot Magnes kall til å bli misjonær. Enkelte var rett og slett «saa forbitret over at Magne vilde reise til missjonsmarken».¹³⁹ Her trer Fartein inn. Ingen har rett til å blande seg inn i Magnes kall.¹⁴⁰ Magne må få være i fred.

De to brødrene, Magne og Arne, braker sammen utover høsten i den ene heftige diskusjon etter den andre.¹⁴¹ Fartein bryr seg om begge og lider under det han kaller «et indre brudd mellom de to brødre og venner».¹⁴² En gang hadde de to en heftig diskusjon «om kristendommen mens jeg var der», Magne i sin «nyvakte ildfullhet» og Arne «temmelig utfordrende».¹⁴³ Fartein støtter Magne. Kristendommen var viktig for han. Men han mener Magne var litt for hard og aggressiv. «jeg er rædd for at han bare støter Arne længer bort på den maaten.»¹⁴⁴ Farteins hjerte banker for begge brødrene. Han skjønner at Arnes kritikk får Magne til å bli sint. Den treffer kristendommen,¹⁴⁵ derigjennom også Fartein. På samme tid er Fartein opptatt av at Arne må komme tilbake til troen og at forholdet mellom de to må bli godt. «Jeg maatte forsøke at berolige begge parter, og til slut ble de rolige. ... Jeg var saa bedrøvet om natten jeg næsten ikke fik sove.»¹⁴⁶

Få dager senere, den 13.10.1933, ble Magne 20 år. Det gledet han nok ekstra når han i denne vanskelige tiden dediseres verket *An die Hoffnung* med en varm personlig hilsen. Fartein skriver at Magen ble grepet.¹⁴⁷

Fartein støtter den «nyvakte» på flere måter. De to går på møter sammen. Det første er i Albert Lundes forsamlingshus. De gikk «for at høre en kvindelig amerikansk missionær

¹³⁴ Brev fra 7.9.1933.

¹³⁵ Jf. brev fra 7.9.1933 og 13.11.1933.

¹³⁶ Brev fra 13.11.1933.

¹³⁷ Brev fra 13.11.1933. I fortsettelsen skriver han: «Den eneste trøst han hadde var at han var traadt sin mor saa meget nærmere i denne tid. – Men det minder jo om hvad det staar i skriften.» Brev fra 13.11.1933.

¹³⁸ Brev fra 13.11.1933.

¹³⁹ Brev fra 7.9.1933.

¹⁴⁰ Til dette og det neste, jf. brev fra 7.9.1933.

¹⁴¹ Jf. Brev fra 7.9.1933; 9.10.1933; 13.11.1933. I brevet fra 23.11. ser det ut til å ha roet seg. «Magne siger han (Arne) har været saa elskværdig siden den sidste eruption.»

¹⁴² Brev fra 7.9.1933.

¹⁴³ Jf. brev fra 9.10.1933.

¹⁴⁴ Brev fra 9.10.1933.

¹⁴⁵ Fartein skriver at «al kristendom var blitt hyklereri for ham» (Arne). Det skjedde mens han gikk på kristelig gymnas. Jf. brev fra 7.9.1933.

¹⁴⁶ Brev fra 9.10.1933.

¹⁴⁷ Jf. Brev fra 17.10.1933.

tale.»¹⁴⁸ Fartein var begeistret. Det var «noe av det mest gripende og aandfulde jeg har hørt.»¹⁴⁹ Litt senere i samme brev forteller han at Magne skal tale for første gang i sitt liv. Han skal avlegge et lite vitnesbyrd i en ungdomsforening. «Hvis dette brev kommer inden onsdag aften, saa maa du tænke på ham. – Ja jeg faar se at faa dette brev avsted i aften bare av den grund.»¹⁵⁰ Fartein lever intenst med og nærer omsorg for den nyvakte.

Et par uker senere «var jeg med ham for aa høre pastor Ernst Hallen¹⁵¹, den taler som hadde vakt ham paa Frekhaug. Det var i missionshuset i Calmeyergaten og det var en ildnende taler, saa jeg kan godt forstaa at han kan faa ungdommen i med. Der var ogsaa en ung teologisk student som talte, og det var saa rørende. Det eneste som var litt vanskelig for mig at døie var musikken, som du vet, men den er jo saa velment, og naar det gik mig mest paa nervene, saa maatte jeg se bort paa Magne som sat aldeles henført, og bare det rørte mig saa dypt.»¹⁵²

I samme brev er situasjonen lysere mellom brødrene. «Magne siger han (Arne) har været saa elskværdig siden den sidste eruption; han føler seg kanskje litt skamfuld.»¹⁵³ I februar melder Fartein lett og glad til Sigrid: «Jeg maa fortelle at de to brødrene er helt forsonet nu.»¹⁵⁴

Stiller opp i Magnes kamp med latinen

Tidlig på høsten forteller Fartein at han hjelper Magne med skolearbeidet. «... efter aftens kom Magne med sine skolebøger, og saa gjennomgik vi leksene sammen. Det er altid saa hyggelig og saa har vi en liten prat etterpaa.»¹⁵⁵

I brevet fra Mallorca i februar 1933 var Fartein klar på at Magne hadde et godt hode og fikk tak i latinen. Han hadde lest latin med nevøen og merket seg det. Hvis han strevde, så var det kun et spørsmål om tran, vitaminer og frisk luft; ikke at han var treg eller «kjukk i hue». Utover høsten blir det klarere og klarere at Magne sliter med latinen. Farteins teori holder ikke. I slutten av november skriver han til Sigrid. Magne «stræver svært med Latinen. Mange ganger er han noksaa modløs; men nu har jeg lovet at gjennomgaa den latinske grammatik med ham hver lørdag aften og det var han svært fornøiet over. Jeg haaber nok han skal klare sig, selv om det ikke blir saa glimrende. Han blir saa let modløs; men han er flittig som en bi.»¹⁵⁶ I norsk stil går det litt lettere. «Jeg fik læse Magnes sidste norske stil og jeg blev forbauset over hvilke fremskridt han hadde gjort baade sproglig og saglig. Jeg tror han er av dem som utvikler seg langsomt, og jeg har ikke noen ængstelse for at han ikke skal klare sig til eksamen.»¹⁵⁷ Slik er det ikke med latinen. Leksehjelp og innsats hjalp ikke til juletentamen.¹⁵⁸ Fartein kommer innom i St. Olavs gate og får greie på hvordan det gikk – og

¹⁴⁸ Brev fra 13.11.1933.

¹⁴⁹ Brev fra 13.11.1933.

¹⁵⁰ Brev fra 13.11.1933.

¹⁵¹ Hallen var teolog og vekkelsespredikant.

¹⁵² Brev fra 23.11.1933.

¹⁵³ Brev fra 23.11.1933.

¹⁵⁴ Brev fra 6.2.1934.

¹⁵⁵ Jf. brev fra 23.9.1933.

¹⁵⁶ Brev fra 23.11.1933.

¹⁵⁷ Brev fra 5.12.1933.

¹⁵⁸ Til dette og det neste, jf. brev fra 19.12.1933.

det var «ikke lystelig». Magne er nedslått og motløs. Det er så «synd for ham at latin læreren har faatt slikt et horn i siden til ham, for det forbitrer hele tilværelsen paa skolen for ham.»¹⁵⁹

Fartein synes «dette aar har været et av de vanskeligste» i hans liv.¹⁶⁰ Litt av det samme kjente nok Magne på også. Det var ikke bare motgangen i faglig progresjon som Fartein kjente seg igjen i. Enda mer resonans hadde han for autoriteters kritikk og personangrep. Da skolen skulle starte opp i januar, skriver han til Sigrid: «Magne var saa svært nedslaatt og gruet sig for at begynne skolen igjen. Det er latinen som er den store anstøtssten for ham. Latinlæreren har faatt saa sterkt imot ham, at han ikke vil høre ham i timen.»¹⁶¹

Aksjonerer

Onkelen blir ikke sittende og kjenne på at dette gjør vondt.¹⁶² Han skaffer privatlærer. Det er en fetter til Agnes Hiorth, en utmerket lærer. Fartein beretter til Agnes nøye om Magnes vanskeligheter. Hun bringer det videre til fetteren. Denne har hatt et lignende tilfelle. Ei ung jente falt i unåde hos læreren. Fetteren ble hennes privatlærer og fikk henne frem til eksamen. «Saa haaber jeg at det maa bli bedre for Magne ogsaa og gi ham mer selvtillit, for nu er han helt usikker.»¹⁶³ Fartein er imidlertid ikke like usikker. «Efter min mening kan han ikke saa litet latin.»¹⁶⁴

I slutten av januar topper situasjonen seg. Læreren truer med å sende Magne ut av skolesystemet og la han gå opp som privatist. Sokneprest Tvedt som er barnas verge (faren døde jo tidlig) går rett til rektor og får klart svar. Magne skal ikke ut. ««Han kommer sent, men han kommer godt» hadde han sagt.»¹⁶⁵ Magne blir lettet. Han har også fått større frimodighet «siden han er begyndt at læse privat latin ... Hele uttrykket i ansigtet er blitt forandret. Men latinlæreren er like væmmelig mot ham. Han er blitt hørt i leksen bare to ganger siden i høst.»¹⁶⁶ Det gjør at Magnhild tar affære.¹⁶⁷ Hun går til latinlæreren. Han mener Magne er lat og sier også at det er en skam for gutten har gode evner og er «ellers saa forstandig». Magnhild repliserer at Magne ikke er lat, men uten tro på seg selv og med panikk for latinen. Det ender med at læreren lover å høre Magne i latin.

Det er ikke nok for Magnhild.¹⁶⁸ Hun er, ifølge Fartein, grepet av panikk og maser på «den stakkars gutten, saa han blir aldeles modløs». Fartein ber Magnhild slutte å mase. Arne støtter han, ja mer enn det. «Arne leser latinske gloser med Magne hver dag. Magne kvitterer: «Arne er den snillest av os allesammen.» Saa hvis latinen har bidraget til at føre brødrene sammen igjen, saa har al denne trængsel allikvel været til nytte.»¹⁶⁹

¹⁵⁹ Brev fra 19.12.1933.

¹⁶⁰ Jf. brev fra 1912.1933.

¹⁶¹ Brev fra 9.1.1934.

¹⁶² Til dette og det neste, jf. brev fra 9.1.1934.

¹⁶³ Brev fra 9.1.1934.

¹⁶⁴ Brev fra 9.1.1934.

¹⁶⁵ Brev fra 30.1.1934.

¹⁶⁶ Brev fra 30.1.1934.

¹⁶⁷ Til dette og det neste, jf. brev fra 6.2.1934.

¹⁶⁸ Til dette og det neste, jf. brev fra 6.2.1934.

¹⁶⁹ Brev fra 6.2.1934.

Eksamen og russetid

Situasjonen ser ut til bedre seg etter hvert. Fartein skriver ikke noe mer om Magne og latinen før 8. mai og forteller da til Sigrid: «Jeg var opom lørdag og hjalp ham med latinen. Han ser ut til at være ved godt mod, og han er saa kjæk, er blitt saa svær og kraftig at du vil ikke kjende ham igjen fra i fjor. Nu har han skrevet ned de dagene han skal op ... Jeg er viss paa at det skal gaa godt.»¹⁷⁰ Magne skal opp i bokmål, nynorsk og latin.

Dagen før bokmål var Fartein innom. Magne var så nervøs og redd at Fartein «sov ikke stort om natten og senere på morgenen fulgte jeg ham næsten minut for minut fra han skulde staa op og til han skulde faa oppgaven. Da blev jeg plutselig ganske rolig.»¹⁷¹ Kvelden før nynorsken var Fartein mye roligere «fordi han (Magne) selv var saa rolig om aftenen da jeg fik læse stilen. Men morgenen efter frokost laaste jeg døren og bad for ham.»¹⁷²

Fartein leste begge eksamensstilene til Magne, den første om «Arbeid adler mannen». «Den var fornuftig og ganske velskrevet men litt kort kanskje. Den anden var om Vinje (paa nynorsk) og han (Magne) hadde faatt meget med, og sproget var ganske godt. ... Vinje-stilen synes jeg var riktig god. Saa er det altså over for dennegang.»¹⁷³ «... vi har al grund til at være riktig fornøiet.»¹⁷⁴

Men det gjenstår en eksamensdag. «... den 23de skal han op i sit værste fag, latinen og da kan det spøke for ham. Saa du maa bede Gud hjelpe ham og gi ham styrke den dagen.»¹⁷⁵ Noen dager etter eksamen skriver han: «For at si det straks: han var rigtig heldig. Første halvdel av stilen var feilfri, men i den sidste hadde han gjort et par bommerter ...» Fartein er sikker på at han står. Magne «var saa straalende den aftenen da han skulde lægge sig, og jeg tror jeg var ikke mindre glad.»¹⁷⁶

Fartein skriver også i brevet fra 18. mai om Magne som kristenruss. «17 de mai skulde Magne faa lov til at ha alle kristelige russ hos sig til lunch kl.3. Jeg var indom om morgenen og Magnhild hadde dækket et nydelig bord. Siden der var blitt en egen sammenslutning av kristelig russ saa blev Magne med i styret og fik allikevel russelue. Du husker han hadde egentlig bestemt sig for ikke at være russ. Og det var jo heroisk av ham, fordi han var redd for at hans kamerater skulde faa ham med paa noe galt. Nu gaar han sammen med sine andre venner; de har det kristne monogram paa sig. – De er jog unge stakker og russetiden staar for dem som noe stort.»¹⁷⁷ Sigrid får flere brev der Fartein forteller om Magnes aktiviteter som

¹⁷⁰ Brev fra 8.5.1934.

¹⁷¹ Brev fra 18.5.1934.

¹⁷² Brev fra 18.5.1934.

¹⁷³ Brev fra 18.5.1934, s.1fff.

¹⁷⁴ Brev fra 18.5.1934, s.1r.

¹⁷⁵ Brev fra 18.5.1934, s.2r.

¹⁷⁶ Brev fra 29.5.1934.

¹⁷⁷ Brev fra 18.5.1934.

kristenruss.¹⁷⁸ Begge verdsatte dette, ja, mer enn det. Fartein støtter Magne, hans avgjørelser og engasjement.

Teologistudium og magesår

Høsten 1934 begynner Magne på teologistudiet. Onkelen gir han på 21 årsdagen bestefar Arne Valens ny testamente på gresk.¹⁷⁹ Fartein følger også med på dette løpet og melder tilbake i årene som kommer om eksamener i filosofi (sto på andre forsøk), hebraisk (uheldig, hadde jernteppe) og gresk våren 1936.¹⁸⁰ Det som bekymrer han mest i disse årene (1934-1938) er Magnes magesår.¹⁸¹ Første melding kommer i januar 1935 og siste som melder om at han ikke er så bra, skrives den 2.8.1939.¹⁸² Fartein forteller også med begeistring om Magnes nye dame,¹⁸³ Jenny Lie fra Klemetsrud.¹⁸⁴ Hun studerer teologi, er vakt og har misjonskall (som også Magne har).¹⁸⁵ Hun er meget pen, lys ung dame; beskjeden og tekkelig, ser mer ut som et landsmenneske enn en flott byfrøken.¹⁸⁶

Dobbeltportrettet

Før Fartein reiser vestover for godt i juli 1938, sitter han og Magne modell for Agnes Hiorth.¹⁸⁷ Hun maler et dobbeltportrett som Magne skal få. Noen år senere forteller Fartein i brev til Agnes: «Last but not least kom skatten Magne innom med sin skjøite paa hjemvei fra sin tur i Nord-Norge. ... Jeg skulde hilse dig. Han snakket igjen om maleriet, som han var saa begeistret for, det var bare saa forgalt at han ikke skulde faa betale for det. Jeg svarte, at naar Agnes hadde sagt det kunde han være ganske trygg.»¹⁸⁸ En del senere skriver han igjen til Agnes og forteller om slik han opplevde dobbeltportrettet. Det «overtraff alle mine dristigste forventninger. Det er i sannhet et mesterverk, baade i komposisjon og kolorit, og i det ubeskrivelige som vi kaller poesi. ... »¹⁸⁹

Takker

Det er flere utsagn fra årene 1937 til 1939 som forteller om et nært og godt forhold. Etter feiringen av 50-årsdagen skriver han i brev til Magne: «Du kan ikke tenke dig hvor glad jeg blev over at faa ditt brev. Istedentfor at det var mig som burde skrive og takke fordi dere har holdt ut med mig saa lenge, saa faar jeg saadanne hyggelige brev som ditt. Og saa er det mig som maa takke dig av hele hjertet ikke bare for denne saa kjære hilsen, men for alt, likefra du

¹⁷⁸ Jf. brev fra 10.6.1934.

¹⁷⁹ Jf. brev fra 15.10.1934.

¹⁸⁰ Jf. brev fra 10.10.1934; 4.6.1935; 13.11.1935; 1.5.1936.

¹⁸¹ Det er påfallende at Magne ikke skriver noe om det – når han slutter sine memoarer rundt 1937. Det var da han kom sammen med Jenny. Han er jo syk på den tiden. Fartein skriver blant annet den 30.12.1937 at Magne er noe bedre og får lov til å være oppe.

¹⁸² Jf. brev fra 28.1.1935; 12.2.1935; 17.12., 21.12. og 30.12.1937; 22.3.1938; 2.8.1939. I mars 1938 står det noe om at magesåret gror bedre. Men i august året etter er Magne fremdeles syk og går på diet, jf. brev fra 2.8.1939.

¹⁸³ Dette er femte gangen han forteller om Magne og kjærester.

¹⁸⁴ Jf. brev fra 4.5.1937; 18.05.1937; 16.10.1937; 17.12.1937.

¹⁸⁵ Jf. brev fra 4.5.1937.

¹⁸⁶ Jf. brev fra 18.5.1937.

¹⁸⁷ Jf. brev fra 10.5.1938.

¹⁸⁸ Brev fra 18.8.1947.

¹⁸⁹ Brev fra 21.12.1947. I dag henger dette megetsigende og skjønn portrettet i dagligstuen i Valenheimen. Totalt er det 9 bilder av Agnes Hiorth i Valenheimen.

var en gutt på 12 aar og til nu da du er en stor og voksen mann – for alt hvad du har været for mig i denne tid.»¹⁹⁰ Til Magnes 25 års dag 13.10.1938 sender han etter å ha servert en tradisjonell rekke med unnskyldninger for at han ikke har skrevet før, denne hilsen: «Og nu vilde jeg bare sende mine beste ønsker for 25aars dagen og for de kommende aar og takke dig saa meget for hvad du har været for mig. **Gid du maatte faa være frisk** og bli stadig sterkere, saa at du kan faa utført ditt arbeide uten at det kommer til at ta for meget paa kreftene. Saa maa du ogsaa være forsiktig og hold hus med dem og ta dig i vare straks du merker at du blir overanstrengt. Jeg er forvissat om at Gud vil gi dig de krefter du trenger paa din livsvei og føre dig trygt igjennem.»¹⁹¹

Dette er en varm takk for det Magne har vært for han. Så vender han oppmerksomheten mot Magnes helse og helbred. Han er omsorgsfull, samtidig som han løfter en forsiktig pekefinger og formaner til å ta det med ro og ikke overanstrenge seg. Bak ligger den skrantende helsa til Magne og siste men ikke minst, det vedvarende magesåret.

Nok en bekymring

En annen bekymring for Magne kommer fra Valenheimen, først klart og tydelig fra Sigrid via Fartein, så fra Fartein selv. Det gjelder Magnes kontroverser på fakultetet. Sommeren før hadde Jenny og Magne vært på besøk der vest.

Da har sikkert Magne fortalt om problemer på Menighetsfakultetet. Sigrid er redd det skal gå utover Magnes eksamen til våren (1939). Hennes råd er at du «ialfald ikke optar noen

¹⁹⁰ Brev fra 18.9.1937.

¹⁹¹ Brev fra 11.10.1938.

diskusjon uten at du selv blir tiltalt»¹⁹². Fartein ser først Magne for seg og kjenner at dette gjør vondt.¹⁹³ Han følger så opp teologisk og støtter Magne: «Det gjør mig ondt at høre at de indtar en slik stilling likeoverfor det gamle testamente ogsaa på fakultetet. I mange aar har jeg lest det nye testamente, men i sommer tok jeg paa ny fatt paa det gamle, og nu tenker jeg paa hvilket tap jeg har litt – og jeg tror alle troende vil erfare det samme – fordi jeg saa lenge har skjøvet det gamle testamente tilside. For kun ved hjelp av det, vil man se det store ved evangeliet. Og ellers staa jo Messias i bakgrunden, hver side i det gamle testamente.»¹⁹⁴

Embetseksamen

Eksamensdagen kommer og de to i Valeheimen har hjertebank: «Du kan ikke tenke dig hvor moster og jeg fulgte dig nesten hver stund paa dagen og formelig led med dig.»¹⁹⁵ Fartein gratulerer av hjertet «med eksamensresultatet, «det var virkelig storartet i betraktning av den korte tid og din sykdom.»¹⁹⁶ I fortsettelsen er han sjelesørgeren. «Jeg kan godt forstaa at du føler dig saaret over den behandling du har faatt; men du vet det er ogsaa ett led i det at lide for sandheten, og hos en prest og misjonær er det ingen som spør om han har faatt beste karakter ved eksamensbordet; det er ganske andre ting som teller: kaldet og hans forhold til Guds ord. ... Derfor synes jeg vi maa takke Gud fordi du som nylig har været patient og maa holde streng diet allikevel legemlig kunde utholde en saa sterk paakjending.»¹⁹⁷

Ut som misjonær?

Fartein er glad for at Magne har fått positivt svar fra Det norske misjonsselskap, underforstått om utreise som misjonær. «Sa vil du efterhvert faa se hvad som er Guds vilje; om du blir saa sterk at du kan faa reise ut til Madagaskar.»¹⁹⁸ Fartein vet at «de som kjente bestefar og bestemor allerede har faatt vite, at du tenker paa at reise ut, og gleder sig til at du skal komme.»¹⁹⁹ Fartein har altså en eller annen kontakt med Madagaskar og sikkert nok Masinandraina der faren og moren underviste, og Fartein tilbrakte viktige barneår. Dit har ryktene nådd om et barnebarn av Arne Valen som misjonær. De gleder seg til han kommer. Fartein er altså offensiv og oppmuntrende, men også nøktern. Det kan være han ikke kan reise ut på grunn av helsa.

¹⁹² Brev fra 11.10.1938.

¹⁹³ Jf. ib.

¹⁹⁴ Brev fra 11.10.1938.

¹⁹⁵ Brev fra 2.8.1939.

¹⁹⁶ Brev fra 2.8.1939.

¹⁹⁷ Brev fra 2.8.1939.

¹⁹⁸ Brev fra 2.8.1939.

¹⁹⁹ Brev fra 2.8.1939.

6. Sterke og nære år (1947-1952)

I Stavanger

Magne ble ikke misjonær, men fikk jobb i Misjonsselskapet. Den førte han og familien etter hvert til Stavanger, sent på høsten i 1947.²⁰⁰ Den sommeren var Magne innom Valevåg. Fartein forteller i slutten av august til Agnes Hiorth om de mange besøk denne sommeren: «Last but not least kom skatten Magne innom med sin skjøite paa hjemvei fra sin tur i Nord-Norge. Forrige lørdag morgen før de andre ennå var oppe, hørte jeg et kraftig knakk paa min dør, og hvem annen traadte inn enn Magne. Det blev jo en stor henrykkelse og en lang prat, men han maatte desværre videre med skjøiten samme kveld ... det var litt trist da de tøffet ut av sundet, og vi blev staaende igjen paa bryggen.»²⁰¹

Kontakten mellom de to fikk næring og utviklet seg videre i Stavanger-tiden. For Fartein ga denne geografiske nærhet en opplevelse av å ha hele familien i nærheten.²⁰² Avstanden mellom Valevåg og Stavanger var fra barndommen ikke uoverkommelig, men noe de tilbakela relativt ofte. Når en leser brevene fra Fartein i denne perioden, fremstår han som en omsorgsfull far, svigerfar og bestefar. Moster på sin side og til tross for hennes klare begrensninger opptrer i roller som ligner på den en god svigermor har.

På bryllupsdagen den 27.12.1947 (de giftet seg i 1941) sender han en verdifull gave som ligger i Magnes ønskegate.²⁰³ Magne skal ha sagt for en tid tilbake at han nå ville begynne å samle på gode malerier. Det han får er et bilde av [en kamel](#). «Nasjonalt galleriet i Oslo vilde en gang gjerne ha fatt i den, men nu er jeg glad at jeg avslog aa selge. Haaper den maa være til moro for de to smaa, for smaabarn pleier aa være glad i dyr.»²⁰⁴ Før den tid har Sigrid satt seg i sving og skaffet en «pige». Det gjorde hun flere ganger senere da de trengte ny [hushjelp](#).²⁰⁵

Sigrid er bekymret for Jennys helse. Hun samler [egg](#) fra egen hønsegård og sender gang på gang,²⁰⁶ en gang med følgende merkelapp: «eggene skal være Jenny's private eiendom.»²⁰⁷ Jenny på sin side hadde sendt en pakke med varer som falt i god smak hos Fartein. Han takker hjertelig «for chokolade, kaffe og sukkerkortene» og føyer til: «Du vet jeg har en stor svakhet

²⁰⁰ Jf. brev fra 10.10.1947 hvor det står at Magne har fått stillingen som bestyrer over bibelskolen. Det førte han til Stavanger. I brev fra 21.12.1947 har familien etablert seg i Stavanger. Fartein har besøkt dem der.

²⁰¹ Brev fra 18.8.1947.

²⁰² Jf. brev fra 15.8.1949 (der han skriver om flyttingen fra Stavanger til Trondheim).

²⁰³ Til dette og det neste, jf. brev fra 27.12.1947.

²⁰⁴ Brev fra 27.12.1947.

²⁰⁵ I et brev fra søster Magnhild i Oslo står det noe om at Ida (pigen) hadde reist hjem. «Moster og jeg har undret oss saa over det,» brev fra 2.2.1948. De håper at det ikke er tilfelle, jf. ib. I neste brev vel en måned senere er det klart at Ida har reist. Fartein skriver: «Men jeg haaper den nye maa blir bra, og da hun er saa gammel haaper jeg hun kan gjøre mer og spare Jenny for arbeide,» brev fra 6.3.1948. I desember samme år har Sigrid skaffet enda en ny «pige». Etter å kommentert og bekymret seg for Jennys skrantende helse skriver Fartein: «Jeg maa straks fortelle at Moster og fru Strøm og Berta har funnet en pige til henne, som de allesammen roser høilytt. Moster skal i morgen formiddag gaa aa forsøke aa faa dig eller Jenny i telefonen og avtale naar hun skal komme. Saa haaper vi at dere skal bli fornøiet med henne, for hun er saa glad i barn siger fru Strøm ... I morgen skal Sigrid gaa paa telefonen og konferere,» brev fra 28.12.1949.

²⁰⁶ Jf. brev fra 6.12.1947; 2.2.1948; 6.3.1948.

²⁰⁷ Brev fra 6.12.1947.

for det.»²⁰⁸ Helsefremmende effekt hadde leverpostei. Det er grunnen til at de to engasjerer seg også her gang på gang for å få tak i disse vanskelig tilgjengelige bokser og sende dem.²⁰⁹ Til Jenny skriver Fartein om en svett handlerunde med usikkert utfall: «Og da jeg var i Haugesund til Helmann's koncert støvet jeg rundt i alle butikker for aa faa fatt i leverpostei ... og endelig, et sted kom jeg over tre smaa esker, som jeg haaper du kan bruke. Men da jeg saa efter hjemme stod det ikke på etikettene at det var leverpostei, og da blev jeg litt betenkelig, men jeg haaper de all right allikevel.»²¹⁰

Tenker på deg hver dag

Grunnen til omsorg for Jenny er at hun er gravid og ikke så sterk. «... det gjorde baade moster og mig meget ondt at høre at Jenny ikke er saa sterk som ønskelig kunde være.»²¹¹ Blodprøvene er heller ikke så gode. «Baade moster og jeg tenker på dig hver dag, og vi tror sikkert at du skal bli bevaret vel frem.»²¹² En drøy måned før hun nedkommer skriver en urolig Fartein: «Det var ubeskrivelig hyggelig aa faa ditt brev. Tusen takk. Jeg er bare saa engstelig for at du skal anstrenge dig for meget med aa skrive, saa en annen gang maa du bare faa din mann til aa sende oss noen linjer om hvordan det staar til.»²¹³ Jenny fulgte ikke rådet. Dagen før hun fødte skrev hun igjen et brev.²¹⁴

Og bryr seg

Det er to hjerter i Valevåg som pulserer og føler med, er urolige og sender mange tanker, bønner og konkrete styrkemidler til nevøens gravide kone. De nærer også omsorg for Magnes helse.²¹⁵ Gjentatte ganger kommer meldinger der Fartein håper jobben ikke er for hard, og når det er snakk om en ny stilling, så ønsker han litt lettelse i arbeidet». For Fartein var det så hyggelig å være sammen med Jenny og Mange og de to små i Stavanger.²¹⁶ Han og Sigrid lengter etter å se hele familien i Valevåg.²¹⁷ De gleder seg sånn og håper det lager seg slik snart.

Fødselen

Det er liten tvil om at brevet skrevet dagen etter at Jenny hadde nedkommet og de to i Valevåg hadde åpnet telegrammet, er spesielt. Det viser en Fartein rørt inn i det innerste og totalt oppslukt av Magne og Jenny og den nyfødte. Her er store deler av brevet:

«Kjære Jenny og Magne

For en gledesdag det var igaar. Hjertet var saa fullt at jeg liksom ikke kunde samle mig om noenting annet enn aa være glad og takke Gud. Men en liten hilsen maa dere allikevel ha med

²⁰⁸ Brev fra 6.3.1948.

²⁰⁹ Jf. brev fra 6.12.1947; 27.12.1947.; 13.11.1948. «Vi hadde faatt en deilig boks leverpostei fra Amerika. Men moster tok hul paa den da jeg kom hjem. Nu angrer vi saa fryktelig paa det. Men Sigrid har haap om en ny pakke til jul fra America og venter den skal inneholde en ny boks leverpostei, som vi skal sende straks,» brev fra 6.12.1947.

²¹⁰ Brev fra 27.12.1947.

²¹¹ Brev fra 6.12.1947.

²¹² Brev fra 27.12.1947.

²¹³ Brev fra 2.2.1948.

²¹⁴ Jf. brev fra 6.3.1948.

²¹⁵ Jf. 10.10.1947; 6.12.1947; 27.12.1947.

²¹⁶ Jf. brev fra 6.12.1947.

²¹⁷ Jf. brev fra 2.2.1948.

posten i dag, skjønt jeg vet ikke hvad jeg skal begynne med. En hjertelig inderlig takk fordi dere vilde gjøre mig den store glede og ære at den lille nyankomne skulde bære mitt navn. Jeg kan ikke uttrykke hvad jeg føler ved det, men jeg var rørt til taarer, da jeg fikk telegrammet. Tusen, tusen takk, kjære Magne og Jenny, Maatte Gud velsigne dere begge og den lille, og gjøre det saa at han maatte vokse opp til glede for far og mor og alla hans nærmeste. Det siger av hjertet hans gamle onkel som husker saa levende, da far ikke var stort større, og synes det er som et under at jeg skulde faa opleve dette. I gaar morges tenkte jeg saan paa Jenny «5te mars», sa jeg, «altsaa om en ukes tid er det vel over.» Hvor heldig det var at vi hadde et erende til Valevaag igaar, ellers hadde vi vel ikke faatt telegrammet før i dag. Moster kommer inn til mig med det og Jenny's brev og jeg skalv paa hendene, da jeg brøt det. Men saa haaper vi det har gaatt forholdsvis lett, siden brevet var skrevet dagen i forveien. Ja tusen takk for telegrammet og for Jenny's hyggelige brev.

Jeg kan tenke mig at Magne er ordentlig stolt i dag, men jeg kan forsikre at jeg ikke er mindre kry. Haaper inderlig Jenny er bra. Og nu trenger du en ordentlig hvil. ... Undres paa hvad Jorunn og Magnhild siger til sin lille bror. Jeg tenker de kommer til aa bli henrykte. Baade moster og jeg synes Jenny har vært ordentlig tapper og kjekk, og hvor stort det er aa erfare at Gud hjelper igjennom selv om verdens visdom siger noe annet.

Det hadde vært saa hyggelig om vi kunde hatt Jorunn her i denne tiden, men ogsaa vi staar foran et pige-skifte og har ennu ikke faatt noen ny. Derfor vovet moster ikke aa tilby sin hjelp, for i den senere tid orker hun meget mindre og er ikke sterk i hodet. ... Men nu maa brevet av sted, og det var saa meget jeg ennu skulde ha snakket om. Haaper Magne vil fortelle oss litt nærmere om gutten og Jenny (skjønt det er vel mange som kræver det av ham). Vi er saa veldig spente. Er han svak som Magnhild eller er han litt sterkere, og føler Jenny sig meget svak. Nu kommer de og river brevet ut av hendene mine og det er vel bra, for ellers synes Magne jeg begynner å mase som alle gamle folk.

Alle de varmeste ønsker, kjære Magne og Jenny.
fra
onkel Fartein»

Til [barnedåpen](#) den 28. mai kom han alene. Moster kunne ikke komme «Hun har saa vanskelig for aa reise fra Blanseflor og Pittits og Haldor og en høne som ruger egg. o.sv. o.sv.»²¹⁸ Fartein hadde med seg et maleri av Joronn Sitje, en av Farteins gode og store kunstvenner.²¹⁹ Det var Madonna-maleriet som Fartein fikk av Sitje våren 1926.²²⁰ På

²¹⁸ Disse to, Blanseflor og Pittits viser seg å være henholdsvis en hunkatt og en hane. På to bilder tatt i 1954 er det ene av en hane med fem høner; bakpå bildet står «Pittits og fem fruer». På det andre sitter Sigrid på trappa mot vest med to katter, en bak seg og en tett inntil seg som hun koser med. På baksiden står Blanseflor og Bella. Helt nederst: «Blanseflor døde 14/-57. De to bildene er fra Valenheimen. Jeg har enna ikke funnet noe som kan identifisere hvem Haldor er; mest sannsynlig er det en katt.

²¹⁹ Jf. Tjøme, 2012, s.264ff,664. Fartein skriver i brev fra 30.10.1925 at han har vært på Joronn Sitjes utstilling, og fortsetter litt senere: «Du kan tro Joronn Sitje's bilder var merkelige. Hun er en ganske ung malerinde, som har utstilling nu, mest religiøse bilder, hendes farver er det skjønneste man kan tænke sig, men hun vækker vældig opsigt og forargelse. Hun er en god ven av Hugo, og er litt paavirket av ham, de er ialfald sjelsbeslegtede. En aften var jeg sammen [med] Joronn Sitje og hendes mand Gundersen ute hos Hugo og Elna. Du kan tro de var søte og hyggelige; hun var saa enkel og beskeden, og talte med saadant hjertelag om to gamle malerinder, som aldrig var naat frem til anerkjendelse. Det vidnet saa fordelagtig om hendes selv. Hendes mand er uten

baksiden står det: «Til min kjære lille gudsøn Farten Valen-Sendstad fra onkel Fartein Valen 28 mai 1948.» Han hadde også med seg en sølvskje med en hane, høne og en liten kylling inngravert på framsiden og dato på baksiden. Det var gaven fra moster Sigrid.

Bildene på skrivebordet

Farteins puls slår igjen hurtig når han åpner og leser brevet fra Jenny i november.²²¹ Lille Fartein har fått **astma**. Det gjør usigelig vondt å høre det, også å tenke på at Jenny er alene og Magne er nordpå. Så er Sigrid og han så langt borte at de ikke kan være til noen hjelp for henne. Men omtanke og bønner sender han hele dagen. «Jeg har fotografiet av dig og gutten og det av hele familien sammen i en ramme paa skrivebordet,²²² og det er det første jeg ser paa om morgenen og det siste jeg ser paa om kvelden, og ellers ser jeg paa det mange ganger om dagen, og hver gang er hjertet like fullt. Jeg tenker paa da jeg saa han siste gang ligge og sprelle saa frisk og sund paa bordet den morgenen i Stavanger, da jeg kom fra Amsterdam og skulde hit. Jeg synes ikke jeg kunde reise uten aa ha sett ham ennu en gang, og jeg husker saa den søte lille tannløse munnen og de straalende blaa øinene og det fortryllende smilet. Derfor var det saa sørgelig aa høre at han hadde faatt bronkitt.»²²³

Han har imidlertid tro på at gutten skal bli frisk, dels fordi Magne hadde en drøm som ville gå i oppfyllelse «naar tiden kommer; om tre uker, tre måneder eller tre år» og en skal stole på Guds løfter som aldri kan svikte,²²⁴ og dels fordi barn ser ut til å bli friske av astma. To i Valestrand hadde astma som barn og nå er de helt friske.²²⁵

Fartein hadde også en lignende drøm. «... jeg drømte jeg skulde se et skuespil om et lite barn som hadde lidt saa meget. Hvad det egentlig var fikk jeg ikke rede paa, men jeg husker at jeg graad isøvne saa sterkt inntrykk gjorde det paa mig. Saa blev den lille ført inn igjen, og plutselig istemte orkesteret en arie av pinsekantaten av Bach: «Mein gläubiges Herze, frolocke», et stykke fullt av den saligste glede, og saa vaagnet jeg; da forstod jeg tydelig at det var gutten det siktet til og at gleden gjaldt ham. Derfor vilde jeg saa gjerne fortelle det.»²²⁶

Flere besøk i Stavanger

I samme desemberbrev skriver Fartein om turen til København over nyttår og føyer til at han vil legge turen om Stavanger «om det ikke var mer enn for en dag for aa faa se den lille skatten».²²⁷ Han ble mer enn en dag for i slutten av januar skriver han fra Oslo og takker for de ubeskrivelige hyggelige dagene, og han fortsetter: «Hørte at Fartein var ikke saa bra dagen

stilling nu, men han var i et automobilfirma og er utlært chauffeur og jeg kjørte med dem i bil hjem. Da han hadde sat fruen av hjemme kjørte han videre med mig og da fortalte jeg ham hvor godt jeg syntes om hans frues billeder. Jeg syntes det var rent flaut at sige det, men jeg skal sige det kom vel med; han var rent bevæget og [sa]: “Det var glædelig, det skal jeg fortælle Joronn, det vil hun glæde sig umaadelig over”. – Hun var blit saa skrækkelig nedrakket av Kristian Haug, malernes Per Reidarson, og det hadde hun tat sig nær over.» Fartein skriver om henne i flere brev fra årene 1925-1927, også 1934-1936.

²²⁰ Jf. brev fra 26.4.1926. Else Christie Kielland kom og hentet det til Sitjes utstilling i 1935 (jf. brev fra 4.4.1935).

²²¹ Til dette og det neste, jf. brev fra 13.11.1948.

²²² Dette står i dag på pianoet i Farteins arbeidsrom i Valenheimen.

²²³ Brev fra 13.11.1948.

²²⁴ Jf. brev fra 13.11.1948.

²²⁵ Brev fra 13.11.1948.

²²⁶ Brev fra desember 1948.

²²⁷ Ib.

etter vaar avreise, men jeg haaber inderlig han maa være bedre nu.»²²⁸ Han sender også med en liten jakke.²²⁹

På hjemreisen er han igjen innom og takker for den deilige dagen i Stavanger. «Ja det var saa vidunderlig aa komme til dere i Stavanger, det var liksom toppunktet av reisen. Og det var saa hyggelig aa treffe dere allesammen friske og raske og Fartein som en liten kjempe, naar jeg tenker paa hvor tander han var da jeg saa ham sist. Gud bevare allesammen likedan i den kommende tid. Og saa hyggelig det var aa faa snakke sammen og høre litt om mellomtiden og treffe deres venner. ... Saa maa jeg faa takke saa hjertelig fordi jeg alltid blir saa kjærlig mottatt.»²³⁰

Sent på sommeren 1949 skremmes de to i Valenheimen nok en gang. «Vi fikk en ordentlig skrekk da mor kort og godt skrev at han var innlagt til observasjon paa Rikshospitalet, men det var en stor glede og lettelse, da vi senere fikk høre at legene intet hadde funnet. Det er nu annen gang legene sier det, saa faar vi haape at han skal bli fri det sverdet som har hengt over ham, og at han en gang skal faa utføre sin oppgave som Magne hørte om i sin drøm. Han ser stadig paa mig med sine store klare øine fra fotografiet paa mitt skrivebord og minner mig om aa tenke paa ham og be for ham.»²³¹

Et litt sjokk

I det samme brev er det også noe annet som trykker de to i Valevåg. Fartein var inne på det et 11/2 år tidligere (i februar 1948). Jenny hadde antydnet at de kanskje kom til å flytte til Trondheim. Fartein repliserer: «Det var et lite sjokk aa høre, men jeg er viss paa at Gud vil gjøre alt til det beste. Og jeg tror Magne har et stort arbeide aa utføre blandt de unge.»²³² Her setter han ikke bare ord på troen på Magne, men også nevøens kall og store oppgave. Han har tydeligvis fulgt med og fått med seg at hans nære venn fungerer godt blant unge. Når antydningen kommer nærmere neste høst og det er klart at de «skal forlate Stavanger for godt», så er det «ganske svært aa tenke paa» at de «skal saa langt bort. Det var likesom en trøst aa ha hele familien i nærheten, saa det var mulig aa treffes en og annen gang.»²³³ Han avrunder med å ønske Guds velsignelse over det nye hjem – og at det må bli til det beste for alle sammen – og så føyer han til: «ogsaa for lille Fartein».²³⁴ Det er åpenbart at han er sterkt knyttet til den lille gutten og har spesielle følelser for han; litt likt forholdet til nevøen, i hvert fall til slik det ble på trettitallet og viser seg å være de siste årene Fartein levde.

Fartein har et ønske om besøk av hele familien før de bryter opp og flytter nordover. Det ser vanskelig ut. De små har vært så elendige, «4 dager oppkast og 10 dager uten mat».²³⁵ Det vil ta lang tid før de «kommer helt over denne syken».²³⁶ Men du hvor godt det ville ha vært, fortsetter Fartein, å se alle sammen ikke minst den lille skatten, som jeg tenker saa meget

²²⁸ Postkort fra 20.1.1949 (Oslo).

²²⁹ Jf. postkort fra 20.1.1949 (Oslo).

²³⁰ Brev fra 10.3.1949.

²³¹ Brev fra 15.8.1949.

²³² Brev fra 2.2.1948.

²³³ Brev fra 15.8.1949.

²³⁴ Jf. brev fra 15.8.1949.

²³⁵ Jf. brev fra 16.9.1949.

²³⁶ Jf. brev fra 16.9.1949.

paa.»²³⁷ Også her er han opptatt av at alle må være friske der nord; tar det videre og konkretiserer med «at klimaet maa passe for de smaa.»²³⁸ Han avslutter med nok en gang å berøre oppbruddet: «Det er ordentlig ondt at dere skal reise saa langt bort fra oss, men det maa vi ikke snakke om. Saa maa du hilse alle dine saa meget ... og de hjerteligste hilsener og en god reise fra moster og onkel Fartein»

Helt nederst på arket henger han på et siste ønske: Vilde bare saa gjerne ha oss et nytt bilde av lillegutt ... hvis du kan.»²³⁹

I Trondheim

I neste brev melder Fartein at den lille gutten på trekvart år forskrekker. I nyttårsbrevet til Magne skriver han: «Mang takk for ditt hyggelige brev til jul hvor du forteller saa morsomt om de smaa. Jeg blev jo litt forskrekket over aa høre at Fartein er blitt saan en rabagas, han som var saa from og rolig, da han var liten. Men saa tenkte jeg, det er bare et tegn paa at han er blitt frisk, og da er det bare gledelig.»²⁴⁰ Dette vitner ikke bare om innlevelse, nærhet og sterke følelser, men at han leser inn vel mye i den lille, samtidig som han tar seg litt inn igjen når han leser det som et tegn på at gutten er frisk²⁴¹ – og da er «rabagasteriet» bare gledelig.

Det er også noe annet som gjorde Fartein godt. «Det var veldig gildt aa høre at du vilde søke Domkirken, den kirken hvor dine foreldre ble viet og hvor baade Fartein og jeg blev døpt og jeg konfirmert. Saa mister vi dere ikke for alltid.»²⁴² Han lengter åpenbart etter å se og være sammen med dem. Det er også grunnen til at han rett etter foreslår å betale reisen til Øvre Valo hvis Magne kan reise om Bergen til Trondheim (underforstått at han snart skal til Stavanger). De to har for øyeblikket god råd. Fartein «har nemlig faat en slump penger fra Tono.»²⁴³

Slitsomme bursdagsgaver

Litt flau, men mest lystelig og litt sprekkfull begynner han brevet den 30. mars 1950. «Du husker kanskje hvor fortørnet Magne var i fjor, fordi ingen av familiene hadde husket paa hans søns fødselsdag. Derfor tenkte jeg at iaar vilde jeg være ute i tide. Og allerede i begynnelsen av februar fikk jeg fatt i traad, og saa begynte lange og omstendelige forhandlinger om hvem som skulde strikke. Det var en kone paa Tittelsnes som tok imot bestillingen, men etter uendelige dikkedarier, viste det sig at hun ikke kunde, saa tok jeg mot til mig og ba de to gjentene Dorthea og vaar hushjelp, om aa ta paa sig opgaven. Men nei de hadde ikke tid, de skulde strikke saa meget annet o.s.v. Men jeg var standhaftig, og saa ble det til at de begynte,

²³⁷ Jf. brev fra 16.9.1949.

²³⁸ Jf. brev fra 16.9.1949.

²³⁹ Brev fra 16.9.1949. Ordet der jeg har satt prikker, har jeg ikke klart å lese (til nå).

²⁴⁰ Brev fra 28.12.1949.

²⁴¹ Det var han ikke. Fartein skriver nemlig mot slutten av brevet at lille Fartein har vært 'saa meget syk, jf. brev fra 28.12.1949.

²⁴² Brev fra 28.12.1949.

²⁴³ Brev fra 28.12.1949.

og da de er eksperter begge to, blev de snart ferdige og var ikke lite stolte over sitt verk. Og deres høieste ønske var, om de kunde faa «sjaa guten» i de blaa klærne.»²⁴⁴

Det hadde Sigrid og Fartein planer om å få til. «Vi hadde tenkt aa be hele familien komme hit til paaske, men saa er det kommet kikhoste til bygda. De tre smaagjentene til Nils hoster om kap, og da turde vi ikke ta risikoen, at den lille gutten, som allerede har hatt saa megen sykdom ogsaa skulde faa kikhoste, før sin avreise til Trondheim, og likedan med Magnhild og Jorunn.»²⁴⁵

Året etter engasjerer Fartein de samme to strikkerne til bursdagsgave til lille Fartein som her kalles Dokkedatten.²⁴⁶ Bakgrunnen skal være at han ramlet så mye. Også denne gang er det en del fram og tilbake før gaven er ferdig. «Det har været saa mange raadslagninger mellom de to kunst-strikkerskene, Bertha og Dorthea, men det kan ikke nektes at da de var ferdige, var de ogsaa meget stolte over resultatet og de ønsket bare de kunde faa se ham i trøien og jeg sa jeg haabet det kunde la sig gjøre til sommeren, naar det blev godt og varmt, saa han ikke forkjølte sig i ‘nava’.»²⁴⁷

Rystende melding

Det ble ikke noe besøk denne gangen heller. Men de ga ikke opp og planla for sommeren 1952. Så skjedde det som fikk det til å gå kaldt og varmt gjennom kroppen. Fartein forteller levende og detaljert til Agnes Hiorth om «uheldet med Magnes gutt “dokkedatten”».²⁴⁸ «Jeg vilde egentlig ha sparet dig for alle ubehageligheter, men jeg maa fortælle at den lille røveren hadde klatret op i en stige i anden etasje og falt ned og slog hodet mot en cement kant og var bevistløs i 4 timer. Det er et rent under at han slapp fra det med livet.»²⁴⁹

Dette rystet Fartein: «Kjære Magne. I gaar aftes fikk vi mors brev med den fryktelige nyhet om Farteins uheld med hodet, og jeg har ikke lukket et øie i hele natt. Helt siden hans meritter i juledagene, da han var ute paa egen haand og hadde foranstaltet saan en bekymring har jeg altid hatt saan en engstelig følelse; især i den siste tid har jeg altid maattet be Gud bevare lille Fartein og det samme var det nu. Ogsaa moster hadde en engstelig forutanelse. Men hvad kan vaare engstelser være mot far og mor, og far som ikke en gang var hjemme da det skedde. Det virket som et under, at det gikk saa heldig, og vi maa tro at Gud har bruk for den lille gutten, siden han bevarer ham gang paa gang.»²⁵⁰

Han er klar på at nå blir det ikke noe av det etterlengtede og lenge planlagte besøket. Guttungen trenger ro i lengre tid! Skulle de komme, ville de ogsaa ha vært engstelige om han hadde vært frisk. For det er så mange viltre gutter.²⁵¹ De to gir ikke opp håpet, men tenker at

²⁴⁴ Brev fra 30.3.1950.

²⁴⁵ Brev fra 30.3.1950.

²⁴⁶ Jf. brev fra 2.3.1951. Jeg har funnet tre steder der Fartein kaller lille Fartein for Dokkedatten; det første i et kort som er udatert men ut fra opplysningen – er fra desember 1950; det andre 2.3.1951; det tredje i brev til Agnes Hiorth datert 9.5.1952.

²⁴⁷ Brev fra 2.3.1951.

²⁴⁸ Brev fra 9.5.1952.

²⁴⁹ Brev fra 9.5.1952.

²⁵⁰ Brev fra 24.4.1952.

²⁵¹ Til dette og det neste, jf. brev fra 24.4.1952.

det kanskje ville være mulig neste vår. Så føyer han til: «og da vil vel vetet ogsaa ha vokset hos ham selv.»²⁵²

Kommer likevel til Øvre Valo

En drøy måned senere kommer meldingen som rørte alle på gården og i Valenheimen. De har spurte «hver dag efter den lille patienten, og de var saa rørt over at Jenny hadde sagt vi maatte ikke avbestille «Reiar-stovo». Det er jo ikke saa lenge siden vi hadde noen linjer fra mor, og da gikk det fremover med ham, men tante Sigrid maser stadig og utmaler sig det verste, som er hennes vane, og da maa jeg svare at jeg vet jo intet, men jeg har heller ikke følt noe som vil hindre bønnenes adgang til Gud, og da er alt i orden.»²⁵³

Besøket ble en suksess. Fartein forteller den 26. august 1952 til Agnes Hiorth: «Magne og Jenny var her og 2 av Arnes barn og de spiste her hver søndag og hver torsdag, for at Jenny skulde faa litt fri, men fru Sendstad svinget opp og satte de andre i ordre og saa var det en stor hjelp med vaar snille og flinke hushjelp Frida. Jeg ønsket at du hadde sett noen av de smaa gjestene, især naturligvis Fartein, min lille gudson. Han var her praktisk hver dag, for moster hadde noe uhyre interessant, som han hver dag maatte leke med, nemlig hennes lille kyllinggaard med en streng hønemor. Du vet det var han som falt fra annen etasje i julen, og slog sig saa frygtelig, at det var et under han kom sig. Men han var jo ikke trønder for ingenting. Jeg tror du vilde bli inntatt i ham Agnes, for skjønt han var en liten røver, var han en charmør med sine straalende blaa øine og sit gule haar. Tilsynelatende hadde fallet i julen ikke gjort ham noe, men han var ennu litt ustø paa benene og hadde lett for aa snuble.»²⁵⁴

Ett av de siste brevene, hvis ikke det aller siste, fra Fartein er til Agnes Hiorth.²⁵⁵ Her skriver han: «Nils og Magne har saa meget tilfelles og de er like flinke aa opdrage sine barn. Og saa er det ennu en ven, som du ikke har sett nemlig “esten”, som lille-Fartein kaller den. Jeg er viss paa at du vilde bli helt inntatt i den, som allesammen her. Han faar en liten pakke med brødkiver, som smaker storartet, og den pleier aa takke med øinene, saa hjertelig og troverdig. Saa du maa nok være med og ta en tur til ham i fjosen, naar du kommer.»²⁵⁶

Få dager etter, den 14. desember, dør Fartein på Haugesund sykehus!

²⁵² Brev fra 24.4.1952.

²⁵³ Brev fra 28.5.1952.

²⁵⁴ Brev fra 26.9.1952.

²⁵⁵ I Vollsens' brevsamling står det: 10.12.1952 [P.5. dec.], jf. ib., s.370.

²⁵⁶ Brev fra 10. (eller 5.) desember 1952.

7. Oppsummering

Relasjonen mellom onkel Fartein og nevø Magne er spennende, mangesidig og dyptgripende. Den viser mange sider ved mennesket og privatpersonen Fartein Valen.

Det er en onkel på 37 år som plutselig fra høsten 1924 befinner seg i en leilighet sentralt i Oslo med ville guttunger, støy og utfordringer på rekke og rad. Han har da vært noen år i Berlin og i Valevåg. Han ser og følger med; koser seg og blir svett, også litt engstelig. Det er tydelig at pulsen slår med de tre guttene (Arne (f.1908), Magne (f.1913) og lille Fartein (f.1918)).

Etter hvert får han et godt øye til Magne, skildrer han (fra 1929) som vakker, beskjeden med fromt uttrykk og musikalsk. Han kommer nær, møter en åpen ungdom og får del i kamper med tysken og enda mer med tysklæreren. Fartein uroes og ligger våken. De to har også mange flotte opplevelser sammen på konserter, kafeer og spaserturer. Fartein aner at det bor mye musikk i gutten. På samme tid uroes han av at Magne er så opptatt og engasjert i idretten. Han vil at Magne skal spille piano og utvikle kulturelle og åndelige egenskaper. Eksamen i tysk får stor oppmerksomhet. Onkelen blir lettet og glad når meldingene kommer om at Magne sto i tysk og Arne til eksamen artium (1931).

Tidlig på høsten 1931 skjærer det seg mellom onkel og nevø. Fartein opplever nevøen som nebbete og stygg, ikke til å stole på og uærlig. Han leter etter forklaringsnøkler. Skyldes det slyngelalderen eller at han er bortskjemt? Nei, det er ikke gode nok nøkler, mener Fartein. Han har prøvd å få gutten på rett kjøl ved å holde avstand og la han være for seg selv. Det hjelper ikke. De negative karaktertrekkene må skyldes noe dypere. Årsaken er at Magne ble sendt bort fra familien i tre år til Sendstad og ikke hadde det så bra der. Litt senere mener han en viktig årsak er hans behandling av Magne som en gentleman.

Hele tiden mens dette pågår, sliter Fartein fordi han har så vondt av nevøen. Han klarer ikke å la være, men må hjelpe med leksene, samtidig som han holder avstand, trekker seg unna og inviterer ikke lenger til aftens, turer eller noe annet sosialt.

Ut på senhøsten 1931 kommer det til en midlertidig forsoning, men Magne er like sky etter en stund. Fartein mener han fortsatt har godt av en lærepenge og holder han på avstand. Forholdet blir bedre, men ikke helt godt før høsten 1933. Da skjer det viktige ting i Magnes liv som knytter de to dypere sammen. Magne blir omvendt og endrer livsstil, nærmest totalt. Fartein støtter ungdommen og blir med han på møter selv om han vrir seg når tonene lyder. Det gjør veldig vondt det Magne som nyvakt møter hjemme. Der er det «isnende kulde» og sinne for at han skal reise ut som misjonær. Mellom brødrene går det også hett for seg i deres diskusjoner om kristendommen. Fartein lider med den nyvakte, kjenner også dyp uro og smerte over forholdet mellom de to. Desto gladere blir han når de to noen måneder senere finner tilbake til gammelt vennskap.

Fartein involveres veldig når det går opp for han at Magne virkelige sliter med latinen. Læreren legger han for hat, og Magne mister motet og troen på seg selv. Fartein stiller opp og leser latin med han lørdagskvelder. I januar 1934 skaffer han privatlærer og tar Magnhild et tak når hun maser på Magne.

Fartein følger intenst med på eksamensdagene i bokmål, nynorsk og ikke minst i latin. Det gikk ganske bra, og Fartein var lettet og glad.

I studietiden (1934-1939) følger Fartein med og kjenner det tydelig når det går tungt og Magne sliter. Ende verre blir det når nevøen møter faglig motstand på fakultetet. Fartein har da flyttet til Valevåg, men lever intenst med, spesielt under embetseksamen.

I denne perioden er det to hendelser som griper Fartein; det ene noe positivt; det andre faretruende og negativt. Magne har holdt Fartein løpende oppdatert på jenteaffærer. Nå kommer den siste på banen og Fartein fascineres. Hun er vakker, from, beskjeden og med misjonskall. Det har også Magne. Det blir de to.

Det andre som skjer kan sette en stopper for misjonskallet. Magne får magesår. Han har det mer eller mindre fra 1935 til 1939. Fartein er bekymret og bekymrer seg til stadighet også etter at Magne er blitt frisk. Det må ikke bli for stridt for ham.

Det ble ikke utreise, men jobb i misjonen hjemme, etter hvert med bopel i Stavanger. Dette er godt for Fartein. Han setter særs stor pris på Magne. Når de bor i Stavanger kan de treffes relativt ofte – og være en familie. Fartein blir en slags far, svigerfar og bestefar. Det beste eksempel er den måten han lever med familien i Stavanger. Når Jenny er gravid med nummer tre – kaver han rundt etter leverpostebokser og lurere på om hun ikke skal la Magne skrive brevene. Hun er svak og trenger hvile.

Når gutten kommer og alt er bra, kryper han sammen i bønner og stiger til topps i takken. Han er rørt til tårer over gutten, lille-lille Fartein og gudsønnen. Han reiser til dåpen i Stavanger domkirke – der han selv ble døpt og konfirmert.

Det blir flere gode, varme og sosiale treff i Stavanger. Fartein lever med familien, fremfor alt den lille gutten. Et første sjokk kommer når han får beskjed om at familien skal flytte til Trondheim. Fartein finner omsider ro i Guds vilje og Magnes evner med og arbeid for de unge.

Avstanden kutter ikke kontakten. Fartein jobber fælt med bursdagsgaver til lille-Fartein. Han må på bygda, men ender opp med to strikkersker fra nærmiljøet. Det ble fine strikkesett i mars 1950 og 1951.

Det andre sjokket kom med meldingen om at lille-Fartein hadde ramlet, slått hodet på en sement-kant og vært bevisstløs i fire timer. Fartein fikk ikke sove den natta.

Det gikk imidlertid godt, og Farteins ønske ble innfridd, og han blir bønnhørt. Familien der nord kommer sørover den sommeren. Fartein tar lillegutt i hånda og går til «esten» og hønene. Noen måneder senere dør han.

Kortfattet: Fartein våknet til et liv med travle, syke og krevende nevøer.

Han var der for dem og med dem.

Med tida kom de, fremfor alt Magne, under huden.

Han ble fascinert over utseendet, framferden og uttrykket.

Det var mye moro, kos og flotte opplevelser inne og ute.

Også sykdom, motgang og tøffe leksekamper.

Fartein var der, underviste, oppmuntret og spilte på lag.

Når det røynte på og motet sank – da var han der helt og fullt!

Det gjaldt

Magne og tysken; Magne og stiler i bokmål og nynorsk,

Magne og latinen, Magne og teologisk embetseksamen;

Magne og magesåret, Magne og livsoppgaven,

Magne og Jenny, deres hjem i Stavanger;

Magne og grandnevøen Fartein; lille guttens helse og helbred.

Hvorfor de to?

Det er tre hovedgrunner til det tette og etter hvert dype og solidariske forhold mellom Fartein og Magne (sett fra Farteins brev).

Den ene er fascinasjonen. Magne var vakker!

Det andre - et dypt slektskap.

De var følsomme, sårbare og beskjedne (hver på sin måte) begge to.

Det tredje er felles historier.

Fartein fikk gjennomgå og sleit –

også Magne fikk gjennomgå og sleit,

Magnes kamp foregikk mens Fartein så han og var nær han.

Han fikk vondt, lå våken og trådte til.

Begge hadde også et kall – et Guds kall – og over sto det:

Soli Deo Gloria.

Onkel og nevø	1
1. Innledning	2
2. Betrakter på avstand, men bidrar etter hvert (1925-1929)	4
3. Vesentlig nærmere fra 1929	7
4. Problematisk tid, 1931-1933.	14
5. Fartein er med når det røyner på (1933-1939)	22
6. Sterke og nære år (1947-1952).....	30
I Stavanger	30
I Trondheim.....	35
7. Oppsummering.....	38